

Ministerstvo zahraničních věcí
České republiky

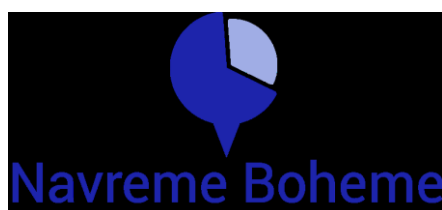
Ministry of Foreign Affairs
of the Czech Republic

ZPRÁVA Z EVALUACE

PROJEKTU ZAHRANIČNÍ ROZVOJOVÉ SPOLUPRÁCE ČESKÉ REPUBLIKY S KOSOVO

„Podpora integrace sluchově postižených do společnosti, Kosovo“

CzDA-UNK-2010-10-11230

měsíc a rok dokončení zprávy: 9/2013

Evaluační tým
Hlavní evaluátor: Mgr. Jakub Štogr
Expertky: Mgr. Tamara Kováčová a Mgr. Markéta Spilková

Identifikační formulář

Partnerská země (země realizace): Kosovo	Projektové lokality: Kosovo
Název projektu v českém a anglickém jazyce: „Podpora integrace sluchově postižených do společnosti, Kosovo“ „Support of the integration of the people with hearing disability into the society, Kosovo“	Sektorové zaměření: Sociální, Podpora lidských práv a osob s postižením
Gestor: Česká rozvojová agentura	Realizátor: Člověk v tísni, o.p.s.
Období realizace – měsíc/rok zahájení projektu: Květen 2010	Měsíc/rok ukončení projektu: Srpen 2011
Celkové čerpání v CZK ze ZRS ČR: 1,4 mil. Kč	Celkové čerpání v CZK včetně spolufinancování: 1,4 mil. Kč
Další donoři podílející se na projektu: -	
Autoři evaluační zprávy: Mgr. Jakub Štogr, Mgr. Tamara Kováčová, Mgr. Markéta Spilková	
Datum, podpis(y): 9. 9. 2013	

Shrnutí

Předmětem evaluace je jednoletý projekt „**Podpora integrace sluchově postižených do společnosti, Kosovo**“, který probíhal během 14 měsíců na přelomu let 2010 a 2011. Gestorem uvedeného projektu byla Česká rozvojová agentura a řešitelem byl Člověk v tísni, o. p. s. Lokálním partnerem byla Kosovská asociace neslyšících (KAN). Zadavatelem evaluace je MZV ČR a řešitelem evaluace je společnost Navreme Boheme, s.r.o.

Projekt navazoval na předchozí pozitivně vnímanou českou intervenci v této oborové oblasti a zároveň po skončení projektu byl v regionu realizován další projekt zaměřený na tuto skupinu. V současné době se dokončuje realizace jiného projektu zaměřeného na podporu dostupnosti tlumočnických služeb pro neslyšící.

Hlavními aktivitami projektu byly:

1. Přednášková činnost. 1a) Lidská práva a problematika genderu, 1b) Komunikace prostřednictvím tlumočníka, 1c) Poučení o Kosovském znakovém jazyce. Nad rámec původního projektu pak 1d) přednášky českého neslyšícího experta a 1e) workshopy pro neslyšící rodiče neslyšících dětí.
2. Tvorba doplňkových materiálů. 2a) Vytvoření příručky o lidských právech (v albánštině), nad rámec původního projektu pak 2b) Vytvoření překladu do KZJ příručky na DVD, 2c) Vytvoření překladu příručky do angličtiny
3. Podpora lokálním koordinátorům. 3a) Setkání koordinátorů v Prištině, 3b) Uhrazení nákladů na platy pro lokální koordinátory, 3c) Uhrazení nákladů na platy tlumočnicků, kteří spolupracovali s lokálními koordinátory.

Souhrnné závěry (stupně) ke všem kritériím DAC:

Kritérium	Hodnocení
Relevance	Míra relevance se hodnotí jako spíše vysoká .
Efektivita	Míra efektivit se hodnotí jako spíše vysoká .
Efektivnost	Míra efektivnosti se hodnotí jako spíše vysoká .
Udržitelnost	Míra udržitelnosti se hodnotí jako spíše nízká .
Dopady	Míra dopadů se hodnotí jako spíše vysoká .

Nejdůležitější zjištění a závěry, ve vazbě na zadání evaluace:

Česká přítomnost v regionu se hodnotí jako pozitivní, a to vzhledem k předchozím diplomatickým i rozvojovým aktivitám ČR v oblasti, vzhledem k potřebnosti intervence k dané cílové skupině, též vzhledem k poměrně malému zájmu o tuto problematiku ze strany jiných organizací a vzhledem k českým zkušenostem v oboru.

Česko má odborný, finanční i organizační potenciál aplikovat projekty rozvojové spolupráce zaměřené na minoritu neslyšících i v dalších partnerských zemích ZRS ČR za splnění podmínky přikládání výrazně větší pozornosti kvalitám a odbornosti přizvaných neslyšících a slyšících expertů.

Aktivity a výstupy projektu, které byly dle evaluačních kritérií OECD-DAC, tj. relevance, efektivit (hospodárnosti), efektivnosti (účelnosti), udržitelnosti a dopadů, hodnoceny spíše pozitivně, byly především podpora lokálním koordinátorům (včetně poskytnutí tlumočnicků) a přednášková činnost.

Aktivity a výstupy projektu, které dle těchto kritérií neměly příliš pozitivní hodnocení, byly aktivity

především spojené s vytvořením příručky (včetně vytvoření jazykových mutací) o lidských právech a přítomnosti konkrétního českého neslyšícího experta v projektu, protože míra „expertnosti, odbornosti, a tedy i přínosu zahrnutí do projektu této konkrétní přizvané osoby byla velmi diskutabilní. Dále byla zmiňována nedostatečná kvalita práce a nedostatečné naplnění očekávání od projektové koordinátorky.

Projekt měl pozitivní vliv na cílovou komunitu především díky významným dopadům, kdy se i přes krátkodobost projektu a omezenost alokovaných prostředků podařilo prostřednictvím podpory lokálních center (v podobě finanční podpory lokálních koordinátorů a tlumočnicků) iniciovat zárodky budoucí spolupráce mezi lokálními centry neslyšících a municipalitami, úřady práce a organizacemi sdružujícími lidi s postižením. Zároveň měl projekt poměrně silné rysy empowermentu především vzhledem k vytváření drobných příkladů dobré praxe, kdy bylo umožněno, aby o sobě rozhodovali zástupci neslyšících komunit sami. Toto bylo hmotně podpořeno i faktem, že lokální centra neslyšících dosáhla dílčích úspěchů na poli fundraisingu. Lze se domnívat, že za silnější a kontinuálnější metodické a profesionální podpory (a kontroly) lokálních koordinátorů by mohly být výsledky ještě výraznější. Vzhledem k dílčím úspěchům projektu a jeho krátkodobosti jej lze hodnotit jako poměrně zdařilý pilotní projekt.

Protože jsou nedílnou součástí projektu dvě témata významně souznící se dvěma průřezovými principy ZRS ČR (tedy s řádnou správou věcí veřejných a dodržováním lidských práv příjemců včetně rovnosti mužů a žen), lze hovořit o poměrně významném podílu naplňování průřezových principů ZRS ČR.

Vzhledem k intervenční logice lze dodat následující: objektivně ověřitelné ukazatele (indikátory) pro „Záměry“ a „Cíle“ v podobě, jak jsou stanoveny (tedy „Usnadněná integrace postižených do společnosti“), není možné měřit, a tedy ani ověřit. V tomto ohledu jsou stanoveny nedostatečně. Nicméně, v širším kontextu byla intervenční logika v pořádku, jen by k jejímu naplnění ve větší míře bylo třeba dlouhodobější a intenzivnější intervence. Především vzhledem k efektivnějšímu naplnění záměru – „Podpořit integraci sluchově postižených do společnosti“, by třeba posílit důraz na aktivity vedoucí k dostupnějšímu poskytování tlumočnických služeb a vedoucí k lepšímu přístupu k bilingválnímu vzdělávání. Pro vzdělávání dospělých by měly být organizovány častější přednášky vedoucí k uvědomění si rovnocennosti ve společnosti, popřípadě k navázání spolupráce se slyšícími rodinami neslyšících osob (tzn. těmto osobám nabídnout výuku základů KZJ a přednášky o komunitě a kultuře neslyšících).

Dále bylo zaznamenáno, že jelikož je v Kosovu dlouhodobě přítomna Finská asociace neslyšících, tak zástupci KAN a zástupce Finské asociace neslyšících vyjádřili přání větší míry koordinace a souhry české a finské intervence, a to již ve fázi plánování projektů.

Rovněž by byla vhodná vyšší míra odborné expertízy a hlubší míry vzhledu do problematiky neslyšících ze strany českého realizátora, a to především v rovině plánování projektu i jeho realizace (například v podobě přizvání českého neslyšícího experta, jehož míra „expertnosti“ by nebyla zástupci KAN, vedoucími regionálních center, účastníky přednášek i evaluátory zpochybňována). Částečně limitovaná míra oborové expertízy (týkající se problematiky neslyšících) českého realizátora je patrna již i z oborových terminologických nedostatků v rámci projektové dokumentace. Zvýšení míry odborné oborové expertízy českého realizátora by výrazně napomohlo ke zvýšení relevance daného projektu.

Důležitá doporučení:

A) Doporučení k projektové tematice a pokračování ZRS v daném sektoru a zemi.

A1) Stavět plán intervence na důkladné znalosti problematiky prostřednictvím důkladného prostudování stávajících výzkumů a dokumentů řešících danou problematiku v regionu a cíleně koordinovat oblasti intervence s aktivitami relevantních donorů v regionu (zejména Finské asociace neslyšících).

Adresát: ČRA, realizátor

Stupeň závažnosti a naléhavosti: 1

A2) Zvážit delší periodicitu intervence nežli je jeden rok.

Adresát: ČRA, realizátor

Stupeň závažnosti a naléhavosti: 2

A3) Přistupovat vzhledem k prioritám v daném regionu a v oblasti tak, že se zaměřit na projekty podporující bilingvální vzdělávání a vzdělávání dospělých neslyšících, dostupnost profesionálních tlumočnických služeb, bezbariérový přístup ke státním institucím a podporu zaměstnanosti.

Adresát: ČRA, realizátor

Stupeň závažnosti a naléhavosti: 1

B) Doporučení procesního a systémového charakteru s potenciálně obecnou platností v ZRS.

B4) Zvýšit míru odborné expertízy a míru vhledu do problematiky neslyšících ze strany českého realizátora, a to jak v rovině plánování projektu, tak jeho realizace. Toto zvýšení míry oborové expertízy je možné realizovat například i aktivní spoluprací s neslyšícím odborníkem, který je v této oblasti opravdu zkušený.

Adresát: ČRA, realizátor

Stupeň závažnosti a naléhavosti: 1

B5) Věnovat větší míru pozornosti podpoře ve smyslu budování kapacit (capacity building) a kontrole aktivit projektu v partnerské místní organizaci. Jedná se především o takový typ podpory, která je zacílena na rozvoj a podporu lokálních center a jejich koordinátorů.

Adresát: ČRA, realizátor

Stupeň závažnosti a naléhavosti: 1

Obsah

<u>Identifikační formulář</u>	2
<u>Shrnutí</u>	3
<u>Obsah</u>	6
<u>1 Úvod</u>	7
<u>2 Informace o projektu</u>	8
<u>3 Metodologie evaluace</u>	14
<u>4 Evaluační zjištění</u>	16
<u>5 Závěry evaluace</u>	36
<u>6 Doporučení</u>	46
<u>7 Přílohy evaluační zprávy</u>	48

1 Úvod

Předmětem evaluace je jednoletý projekt „**Podpora integrace sluchově postižených do společnosti, Kosovo**“, který probíhal během 14 měsíců na přelomu let 2010 a 2011. Gestorem uvedeného projektu byla Česká rozvojová agentura (ČRA) a řešitelem byl Člověk v tísni, o. p. s. Lokálním partnerem byla Kosovská asociace neslyšících (KAN). Zadavatelem evaluace je Ministerstvo zahraničních věcí ČR (MZV ČR) a řešitelem evaluace společnost Navreme Boheme, s.r.o.

Hlavním cílem evaluace je získat objektivně podložené závěry využitelné při rozhodování MZV ČR ve spolupráci s ČRA o budoucím zaměření zahraniční rozvojové spolupráce (ZRS) ČR v Kosovu. Dále zadavatel očekává získání informací podporujících jeho rozhodování o realizaci projektů podobného typu také v dalších partnerských zemích ZRS ČR.

Závěry z evaluace mají poskytnout zadavateli vyhodnocení projektu z hlediska mezinárodně uznávaných evaluačních kritérií OECD-DAC, tj. **relevance, efektivity (hospodárnosti), efektivnosti (účelnosti), udržitelnosti a dopadů**.

Kromě kritérií OECD-DAC evaluace posoudí hodnocené projekty také z hlediska jejich **vnější prezentace (vizibility) v partnerské zemi** a z hlediska uplatnění **průřezových principů ZRS ČR** (řádná – demokratická správa věcí veřejných, šetrnost k životnímu prostředí a klimatu, dodržování lidských práv příjemců včetně rovnosti mužů a žen).

2 Informace o projektu

- ***Řešený problém v kontextu rozvoje dané země (proč bylo projektové téma zvoleno); zvolený přístup k řešení tohoto problému; popis cílů a výstupů; komentář k průběhu realizace.***

Kosovo je nový stát, který se stále potýká s následky válečného konfliktu a v tomto ohledu jsou kosovské osoby se sluchovým postižením velmi znevýhodněnou a opomíjenou skupinou převážně vzhledem k přístupu ke kvalitnímu vzdělávání, zaměstnání, službám poskytovaným státem a obecně rovným příležitostí. Klíčovým aspektem pro dosažení rovných příležitostí neslyšících komunit je pak přístup ke kosovskému znakovému jazyku, a to včetně jeho využití ve vzdělávání, při komunikaci s úřady, se zaměstnavateli, při využívání služeb a obecně v rámci přístupu ke slyšící společnosti.

Dle výzkumu (*Report of the status of Deaf people in Republic of Kosovo*), který v roce 2010 publikovala Kosovská organizace neslyšících (dále jen KAN) ve spolupráci s Finskou asociací neslyšících (FAN) je odhadováno, že v Kosovu žije celkových cca 16 200 osob se sluchovým postižením. V rámci této skupiny je zhruba 7-8 tisíc neslyšících osob, které se považují za jazykovou a kulturní menšinu a používají kosovský znakový jazyk (odhad KAN).

Z uvedeného výzkumu vyplývá, že 99% neslyšících považuje kosovský znakový jazyk (KZJ) za hlavní prostředek komunikace. Díky pozdnímu vystavení znakovému jazyku a nemožnosti přístupu ke kvalitnímu bilingvnímu vzdělávání je však 66% kosovských neslyšících negramotných a dalších 30% označilo své schopnosti číst a psát v albánštině pouze jako „medium“ (střední). Důvodem je také skutečnost, že velká část neslyšících si svůj první jazyk osvojila až ve věku kolem 7 let, a to zpravidla až po nástupu do školy, kde jim byli jazykovým vzorem starší neslyšící děti a mládež. 17% kosovských neslyšících pak do školy nikdy nechodilo.

V rámci kosovské neslyšící komunity je cca 80% nezaměstnanost (oproti cca 50% nezaměstnanosti ve slyšící kosovské společnosti), přes 95 % kosovských neslyšících nemá přístup k tlumočnickým službám, 85 % kosovských neslyšících hodnotí svůj přístup ke zdravotnickým službám jako velmi omezený a rovněž 82% hodnotí svůj přístup ke službám poskytovaným státem jako velmi omezený.

Přístup většinové společnosti k osobám s postižením je obecně stále velmi problematický. Kosovští neslyšící mají přístup k sociálním dávkám ve výši cca 60 EUR na měsíc (pokud se o ně přihlásí a příslušné úřady uznají nárok na ně, což nebývá pravidlem) a příspěvek na neslyšící dítě je cca 100 EUR na měsíc. Z těchto důvodů je mnoho dospělých kosovských neslyšících velmi závislých na podpoře rodiny (včetně členů rodiny, kteří pracují v zahraničí). Zároveň se mnoho osob se sluchovým postižením (a slyšících rodičů neslyšících dětí) nikdy nedostalo do kontaktu s Kosovskou asociací neslyšících, eventuálně se školou pro sluchově postižené v Prizrenu – tyto osoby z aktivit KAN nemají žádný benefit a zůstávají prakticky bez přístupu k informacím, k podpoře a intervenci ve smyslu, že často nedosáhnou na dávky, nemají přístup k setkávání se znakovým jazykem a komunitou neslyšících a nemají přístup k informacím, jak si o tyto dávky zažádat. Tyto osoby rovněž nemají přístup k dalším benefitům, které vycházejí z členství v lokálním klubu neslyšících či KAN, aj.

Je důležité zmínit, že v Kosovu je již od roku 2004 přítomna Finská asociace neslyšících (FAN), respektive její delegáti, kteří přímo na místě realizují dlouhodobou, systematickou a profesionální rozvojovou spolupráci zaměřenou na neslyšící. Jde především o oblast podpory vzniku demokraticky fungující Kosovské asociace neslyšících (KAN), a to včetně podpory regionálních center, podpory dovedností pro lobbying a domáhání se svých práv, podpory výzkumu a uznání Kosovského znakového jazyka (vláda uznala KZJ v roce 2010), podpory vzniku a profesionalizace tlumočnických služeb a podpory vzdělávání neslyšících směrem k bilingvnímu vzdělávání.

Na základě identifikační mise, předchozích osobních zkušeností zaměstnanců ZÚ a jednání s místními

municipalitami byla v letech před zahájením realizace evaluovaného projektu (tj. před rokem 2010) jako prioritou ZÚ ČR v Kosovu identifikována pomoc opomíjeným skupinám, a to s přihlédnutím k tomu, zda se uvedeným skupinám v té době věnují i jiné organizace. Jako skupiny nejvíce vyžadující intervenci byly identifikovány osoby se sluchovým a zrakovým postižením. Intervence českého ZÚ v problematice neslyšících tak byla započata již před rokem 2010 v podobě projektu malého rozsahu zaměřeného na podporu integrace neslyšících do společnosti prostřednictvím výuky fotografování, zpracovávání fotografií v profesionálních programech a rovněž prostřednictvím drobných přednášek o občanských právech. V této době také proběhla konzultace ZÚ v Prištině s organizací Člověk v tísni, o. p. s.

V době přípravy zadání projektu již měl ZÚ v Prištině navázanou spolupráci s organizací nevidomých v Kosovu. Kosovská asociace nevidomých oslovila KAN ke společné informační návštěvě na českém ZÚ a následně proběhlo společné setkání organizace neslyšících a organizace nevidomých s pracovníky ZÚ v Prištině. Na tomto setkání byli za KAN přítomni ředitel KAN Enver Kurtalani, Ramadan Goshi a Selman Hoti. Po informování se o možnostech podpory vyhodnotili v KAN jako klíčovou oblast podporu lokálním koordinátorům, včetně zajištění tlumočnických služeb. Ta byla doplněna aktivitami týkajícími se přednáškové činnosti, a to s cílem zvýšit informovanost v rámci neslyšící komunity v některých klíčových oblastech (jako je informování o občanských právech, komunikace prostřednictvím tlumočnicka a metajazykové poučení o Kosovském znakovém jazyce). Pásmo přednášek však bylo obsahově optimalizováno až po schválení projektu, a to ve spolupráci KAN a Habita Hajrediniho (Kancelář ministerského předsedy Kosova, Koordinátor lidských práv ve Vládě Kosovské republiky a ředitel Kanceláře pro dobrou správu věcí veřejných - good governance, lidská práva, rovné příležitosti a genderové otázky). Požadavky za KAN byly podány na český ZÚ v Kosovu.

Evaluovanému projektu (který probíhal v letech 2010 a 2011) tedy předcházela projekt malého rozsahu zaměřený na podporu neslyšících. Dále byl na podzim roku 2011 realizován další projekt malého rozsahu podobně zaměřený. V současné době v Kosovu probíhá jiný projekt (s termínem ukončení v prosinci 2013) zaměřený na podporu tlumočnických služeb pro neslyšící.

Největší podíl na implementaci evaluovaného projektu měl tedy lokální partner českého realizátora - Kosovská asociace neslyšících (KAN). Realizátor projektu Člověk v tísni, o.p.s. (ČvT) plnil zejména funkci administrativní a manažerskou, přičemž v KAN pracovala projektová koordinátorka (Nehare Zeqiraj), která měla na starosti komunikaci s ČvT a na úvodním setkání nabízela přímou podporu lokálním koordinátorům. Ředitel KAN Enver Kurtalani realizoval spolupráci s lokálními koordinátory a nesl odpovědnost za řešení většiny procesně administrativních aspektů projektu vzhledem k regionálním centrům.

Evaluovaný projekt se zaměřil na podporu integrace neslyšících do společnosti prostřednictvím tří okruhů klíčových aktivit. Prvním okruhem byla série vždy 3 tematických popularizačních přednášek (realizovaných ve všech 11 centrech) zacílených na komunitu neslyšících a témata:

1a) lidská práva včetně zvýšeného zaměření na rovné šance mužů a žen. Lektori Habit Hajredini – slyšící expert, který již dlouhodobě spolupracuje s Neslyšící komunitou a Nebuh Cakaj – neslyšící spolulektor. Tyto semináře probíhaly v mluvené albánštině a kosovském znakovém jazyce (KZJ) za přítomnosti tlumočnicka KZJ.

1b) poučení o kosovském znakovém jazyce se zaměřením se na lingvistické, komunitní a vzdělávací aspekty včetně jazykových práv. Kosovský znakový jazyk byl oficiálně uznán vládou v roce 2010, takže i tento fakt bylo důležité zahrnout do přednáškové činnosti. Již předtím Finská asociace neslyšících (FAN) vykonávala v Kosovu aktivity vedoucí k prvotnímu zkoumání KZJ a vytvoření první jazykové příručky KZJ. Tyto aktivity jsou velmi důležité, neboť v rámci slyšící i (nepoučené) neslyšící komunity vládne ohledně KZJ mnoho negativních a nepravdivých předpokladů. Zároveň všude na světě je místní znakový jazyk neklíčovějším komunitním atributem. Tuto přednášku lektorsky zajistili dva neslyšící odborníci Nebih Cakaj a Drita Toprlak. Oba byli vyškoleni jako: „Sign language

research asisstant“ v rámci již zmíněného projektu realizovaného FAN. Přednášky probíhaly přímo v KZJ.

1c) komunikace prostřednictvím tlumočnicka, jeho využití a spolupráci s ním. Včetně poučení o tom, kdo to tlumočnick je, jaké může přinášet výhody, jak si jej zajistit, etický kodex tlumočnicka znakového jazyka, ad. Tato přednáška byla zajištěna slyšícími kosovskými experty na tlumočení KZJ: Selman Hoti a Rukije Hashi (též experti vyškolení v rámci předchozího finského rozvojového projektu zaměřeného na vzdělávání a profesionalizaci tlumočnicků KZJ). Přednášky probíhaly přímo v KZJ.

Zároveň v Kosovské asociaci neslyšících bylo vysloveno přání ohledně přítomnosti zahraničního/českého neslyšícího experta, který by přinesl nové podnětné informace ze zahraničí. Realizátor projektu (ČvT) identifikoval a do Kosova vyslal českého neslyšícího experta Romana Lupoměského, který realizoval doplňkové přednášky – 1d) 6 přednášek na 6-ti místech zaměřujících se na témata: „History and Situation of Deaf and Impaired Hearing Persons in the Czech Republic“, „Co je znaková řeč? Jazyková práva v doporučení OSN a úmluv a status znakových řečí v členských státech OSN“ a „Přehled o situaci lidských práv v České republice.“ Tyto přednášky byly realizovány v KAN a dalších pěti lokálních centrech - Priština, Peja, Prizren, Gjakova a Ferizaj; přednáška se konala i ve škole pro sluchově postižené v Prizrenu. 2/3 powerpointových přednášek byly promítány v psané češtině, 1/3 psaného textu přednášky byla v angličtině. Přednášky byly proneseny v mezinárodním znakovém systému. Na místě byl přítomen tlumočnick z mezinárodního znakového systému do kosovského znakového jazyka.

Dále oproti plánu byla navíc realizována aktivita 1e) workshop pro neslyšící rodiče neslyšících dětí.

Přednášky byly doplněny vytvořením a distribucí tištěných přednáškových a workshopových materiálů. K tomuto účelu byly zakoupeny kancelářské potřeby, nutné tonery, papír, flipcharty, fixy, aj.

Druhým okruhem aktivit byla tvorba příručky o lidských právech včetně (nad rámec původního plánu) vytvoření jazykových mutací. Tyto přednáškové aktivity byly doplněny vytvořením a distribucí 2a) příručky k **tématu 1a**), tedy o lidských právech. Tato tištěná příručka byla vydána v počtu 500 ks v albánštině a následně byl vydán překlad (2b) této příručky do kosovského znakového jazyka na DVD. Dále by realizován i překlad (2c) této příručky do angličtiny.

Třetím okruhem aktivit byla podpora regionálních komunit v lokálních centrech:

3a) Podpora proběhla prostřednictvím úvodního setkání zástupců ze všech center v Prištině. Na tomto setkání byly za podpory pracovníka KAN analyzovány potřeby neslyšících v regionech (dále v příloze jsou uvedeny širší stromy problémů a potřeb tak, jak je na základně rozhovorů a studia materiálů v rámci evaluace identifikovali evaluátoři) a byla navržena možná dostupná řešení a návrhy na konkrétní kroky vedoucí k jejich naplnění.

3b) Takto vybaveným zástupcům 11 regionálních center byla poskytnuta podpora (uhrazení nákladů na 0,5 pracovního úvazku po dobu 9 měsíců) tak, aby se mohli naplno věnovat práci na lokálním rozvoji klubů a spolupráci s místními orgány.

3c) Poslední oblastí podpory jsou tlumočnické služby (0,5 úvazku). Téměř každý (8 osob) lokální koordinátor dostal k dispozici finanční prostředky na přítomnost tlumočnicka, a tedy i na zajištění tlumočnických služeb. Celkem byly tímto způsobem uhrazeny náklady na 8 tlumočnicků, pracujících na 0,5 úvazku po dobu 9 měsíců. Tyto služby byly klíčové při realizaci konkrétních kroků lokálních koordinátorů v regionech (např. psaní projektů, vyjednávání na místních municipalitách, úřadech práce a se spolky osob se zdravotním postižením). Lokální centra, která v regionu neměla „svého“ tlumočnicka, si mohla v rámci projektu tlumočnické služby zajistit dle potřeby od tlumočnicků danému regionu nejbližší.

Tabulka aktivit (přehled):

1. Přednášková činnost
1a) Lidská práva a problematika genderu
1b) Komunikace prostřednictvím tlumočnicka
1c) Poučení o kosovském znakovém jazyce
1d) Přednášky českého neslyšícího experta
1e) Přednášky pro rodiče neslyšících dětí
2. Tvorba doplňkových materiálů
2a) Vytvoření příručky o lid. právech (albánština)
2b) Vytvoření překladu do KZJ příručky na DVD
2c) Vytvoření překladu příručky do angličtiny
3. Podpora lokálním koordinátorů
3a) Setkání koordinátorů v Prištině
3b) Uhrazení nákladů na platy pro lokální koordinátory
3c) Uhrazení nákladů na platy tlumočnicků, kteří spolupracovali s lokálními koordinátory

Realizace projektu přitom probíhala víceméně ve shodě s projektovou dokumentací; realizátor se snažil v rámci možností aktivit uvedených v projektu a objemem přidělených prostředků naplnit cíle projektu. Na základě evaluačních rozhovorů byl nicméně např. zjištěn rozpor, kdy kosovský partner tvrdí, že aktivita - realizace workshopů pro ženy o genderové problematice (viz níže tabulka intervenční logiky), která byla zmíněna v původní projektové dokumentaci, byla včleněna do aktivity 1a) realizace přednášek o občanských právech; realizátor tvrdí, že přednášky o genderu a o lid. právech probíhaly separátně. Dále byly jako „vybavení a materiál“ zakoupeny pouze materiály pro distribuování přednášek (složky pro účastníky) a materiály pro přípravu společného workshopu v Prištině (flip chart, fixy, atd.). V neposlední řadě pak aktivita 3 „Realizace kurzů kosovské znakové řeči“ (označení z původní dokumentace, v této zprávě označená jako aktivita 1c) nebyla přímou výukou znakového jazyka (ve smyslu, že by cílem bylo přímo se naučit kosovský znakový jazyk), ale spíše poučením o KZJ v kontextu metajazykovém a kontextu jazykové politiky. Samotná výuka ale pravděpodobně nebyla původním záměrem a šlo spíše o formulační a odbornou neobratnost autora původního textu. Zároveň je třeba uvést, že termín „znaková řeč“ již dlouhodobě není v českých odborných kruzích používán.

- **Logická stavba projektu (intervenční logika).**

Z původní projektové dokumentace a realizovaných aktivit vyplývá ohledně logické stavby projektu následující:

	Popis projektu (intervenční logika)	Objektivně ověřitelné ukazatele (indikátory)	Zdroje ověření ukazatelů
Záměr	Podpořit integraci sluchově postižených do společnosti	Usnadněná integrace postižených do společnosti	Oficiální státní statistiky a projektová zpráva, jiná dokumentace
Cíle	Přispět ke snadnějšímu začlenění sluchově postižených do společnosti.	Usnadněná integrace postižených do společnosti	Projektová zpráva
Výstupy	Zvýšení povědomí o lidských právech mezi postiženými, kvalitnější komunikace s okolní společností – snadnější integrace.	Realizované projektové aktivity.	Projektová zpráva
Aktivity	1. Pořízení a distribuce potřebného vybavení a materiálu 2. Realizace školení / workshopů o občanských právech; 3. Realizace kurzů kosovské znakové řeči; 4. Realizace školení / workshopů o problematice přístupu k informacím a komunikaci prostřednictvím tlumočnicka; 5. Realizace školení / workshopů pro ženy o genderové problematice; 6. Zorganizování setkání zástupců neslyšících z regionů.	1. Nákup a distribuce 2. Realizace školení 3. Realizace školení 4. Realizace školení 5. Realizace školení 6. Uskutečněné setkání	1. Distribuční seznam 2. Program, prezenční listina, fotodokumentace 3. Program, prezenční listina, fotodokumentace 4. Program, prezenční listina, fotodokumentace 5. Program, prezenční listina, fotodokumentace 6. Program, prezenční listina, fotodokumentace

K aktivitám týkajícím se popisu projektu související s tabulkou intervenční logiky je vyjádření výše. Evaluační závěry vzhledem k intervenční logice jsou popsány v kapitole Závěry. Nicméně, evaluační se domnívají, že objektivně ověřitelné ukazatele (indikátory) pro „Záměry“ a „Cíle“ v podobě, jak jsou výše stanoveny („Usnadněná integrace postižených do společnosti“), není možné měřit a tedy ani ověřit.

- **Klíčové předpoklady a rizika – jaké byly identifikovány; jaké další zásadní externí faktory se objevily v průběhu projektu; jakým způsobem předpoklady a rizika ovlivnily realizaci**

Klíčovým předpokladem pro úspěšnou intervenci tohoto typu (zvyšování povědomí) byla neexistence obdobných aktivit v dané lokalitě. Tento předpoklad ale nebyl naplněn, resp. byla podceněna potřeba koordinovat české projekty zejména s Finskou organizací neslyšících, a to tak, aby byla práce obou subjektů co možná nejefektivnější. Jak se například ukázalo, FAN na období realizace českého projektu původně plánovala podobné aktivity (sérii přednášek) a vzhledem k českému projektu své aktivity nakonec změnil (což naštěstí bylo možné vzhledem k větší míře flexibility FAN). Během evaluační mise zástupce FAN v Kosovu přitom vyjádřil velkou míru zájmu a vstřícnosti ohledně možné předchozí i budoucí spolupráce a vyjádřil přání pro vzájemnou koordinaci prací s českou stranou.

Jako rizikový faktor se jeví nedostatečné zapojení projektové koordinátorky Nehare Zeqiraj zajištěné za účelem koordinace projektu na místě, tj. na straně Kosovského partnera (KAN). Dle slov ředitele KAN neměli v KAN možnost sami se příliš podílet na výběru projektového koordinátora. Ředitel a

lokální koordinátoři očekávali od projektové koordinátorky větší míru iniciativy, vstřícnosti, konstruktivní zpětné vazby a podpory. Projektová koordinátorka se však především soustředovala na administrativní úkoly a jiným oblastem se příliš nevěnovala. S tím přímo souvisí další rizikový faktor, a to míra zdatnosti některých lokálních koordinátorů, kteří by k efektivnější práci v rámci projektu potřebovali větší míru kontinuální podpory v oblasti fundraisingu a vedení organizace. Tuto podporu původně přislíbila dodávat právě projektová koordinátorka, a to včetně poskytování konstruktivní zpětné vazby k pravidelným reportům (které lokální koordinátoři vytvářeli). Tato dodatečná expertní podpora ale dle slov zástupců KAN a lokálních koordinátorů nakonec poskytnuta nebyla. K práci projektové koordinátorky vyjádřil připomínky i zástupce realizátora.

Jako vysoce riziková se pak ukazuje nedostatečná míra odbornosti, resp. neznalost problematiky hluchoty a rozvojové spolupráce zaměřené na komunitu neslyšících na straně realizátora. To se ukazuje například na (nad rámec projektu) přizvání českého neslyšícího experta, jehož expertiza a přínos pro projekt je značně diskutabilní (ČvT se rozhodl s tímto expertem na následujícím projektu dále nespolupracovat), a to zejména vzhledem k poměrně kvalitním lidským zdrojům mezi českými neslyšícími. Dalším příkladem může být práce projektové koordinátorky, která neodpovídala danému očekávání.

Jako riziková (nicméně nakonec vyřešená) se ukázala materiální nedostatečnost jednotlivých regionálních center. Na jednotlivé prezentace do lokálních center bylo například nutné přivážet dataprojektor a další vybavení.

Z projektové dokumentace a z evaluačních rozhovorů nebylo zjištěno, že by na většinu uvedených problémů gestor ani realizátor v průběhu projektu reagovali.

• ***Krátká informace o realizátorovi (čím se organizace zabývá, v jakých zemích, apod.).***

Obecně prospěšná společnost Člověk v tísni (v Kosovu působící pod anglickým názvem „People in Need“) vznikla v roce 1992. Během dvaceti let své existence se Člověk v tísni (ČvT) stal jednou z největších neziskových organizací ve střední Evropě a začal se také věnovat oblasti vzdělávání a pomoci lidem žijícím v sociálním vyloučení. ČvT je členem Alliance 2015, strategické sítě sedmi evropských nevládních organizací aktivních v oblasti humanitární pomoci a rozvojových projektů. Tato spolupráce přináší efektivnější výsledky jak při práci v cílových zemích, tak i při kampaních ovlivňujících postoje politické reprezentace i široké veřejnosti v Evropě. Dnes se činnost společnosti zaměřuje na čtyři základní oblasti: 1) Humanitární pomoc a rozvojová spolupráce. V zemích Afriky, Asie a Evropy realizuje rozvojové programy, které se snaží zlepšit přístup obyvatel ke vzdělání, zdravotní péči, dostupnosti pitné vody, dodržování hygieny, rozvoji místních zdrojů obživy i zapojení lidí do procesů ovlivňujících dění v jejich zemi. Za dvacet let činnosti realizovala společnost Člověk v tísni humanitární a rozvojovou pomoc ve více než 40 zemích. Dále se realizátor zaměřuje na oblast 2) Podpora lidských práv, 3) Programy sociální integrace a 4) Vzdělání a osvěta.

ČvT intenzivně působil v regionu v souvislosti s poskytováním humanitární pomoci. Vlastní stálou pobočkou ale v Kosovu v době realizace projektu nedisponoval (ta byla zřízena až na začátku roku 2011 v souvislosti s projektem zaměřeným na nevidomé a další získané projekty a aktivity).

3 Metodologie evaluace

- ***Shrnutí použitých metod; zaznamenané metodologické překážky a použítá řešení; konstatování limitů dané evaluace (míra validity dat, apod.).***

V rámci úvodní fáze evaluace byla provedena detailní analýza projektové dokumentace, dokumentů a materiálů, které bylo možné získat od zadavatele (MZV ČR), ČRA a realizátora (ČvT). Zároveň byla mapována situace a aktivity cílové skupiny (neslyšících) v Kosovu pomocí rešerší online dostupných zdrojů a medií, ZÚ v Prištině a dalších donorů působících v regionu. Dále byla provedena analýza intervenční logiky dostupné jako součást projektové dokumentace a byly vytvořeny stromy problémů a potřeb. Všechny tyto zdroje a dokumenty byly v průběhu evaluace aktualizovány a doplňovány. Jako nevýznamnější metodu evaluace lze nicméně zařadit analýzu rozhovorů se zástupci všech klíčových zúčastněných aktérů, a to jak v době před šetřením na místě (tj. provedených v ČR), tak následně přímo v Kosovu.

Jako nejvýznamnější metodologickou (či spíše realizační) překážkou se ukázal časový rámec evaluace, který nebylo možné změnit, a který vyšel na letní měsíce roku 2013. Díky zahájení prací v červenci 2013 a nutnosti odevzdat závěrečný výstup začátkem září 2013, byl nakonec jediným možným termínem pro evaluační návštěvu (misi) srpen 2013, což je v Kosovu – a především v KAN a v lokálních centrech – období dovolených. Bylo tedy náročné zorganizovat setkání se všemi (především neslyšícími) aktéry. Tento problém byl nakonec částečně vyřešen intenzivní aktivitou jednoho zástupce KAN, který osobně intervenoval u mnoha respondentů, aby se s evaluátory sešli. Tento zástupce KAN také poskytl logistickou podporu. Přes tyto obtíže a délku evaluační mise (5 pracovních dní) proběhly rozhovory jak na úrovni centrálních institucí (ZÚ ČR, realizátor, zástupce vlády, KAN), tak s lokálními koordinátory a zástupci místních neslyšících v šesti centrech (z celkových 11). Mezi respondenty převažovali lokální koordinátoři a často nebylo možné se s běžnými účastníky workshopů setkat, což lze také považovat za limit evaluace. Výše uvedené aspekty sice ovlivnily validitu dat, nicméně typová pestrost vzorku lokálních center, ve kterém proběhly evaluační rozhovory (6 klubů), byla koncipována tak, aby byl vzorkem poměrně identickým se vzorkem, kde evaluační rozhovory neproběhly (5 klubů). Velikost i výběr vzorku tak považujeme za odpovídající.

Druhou překážkou v získávání dat byl značný časový odstup evaluace od termínu realizace projektu samotného (více než 2 roky), což se projevilo především při dotazech na dílčí aktivity typu přednáška. Pro některé účastníky nebylo jednoduché vzpomenout si na přednášky, které proběhly před několika lety a i samotní lokální koordinátoři měli problém vzpomenout si na všechny aktivity, které se realizovaly. Zároveň často nedokázali odlišit aktivity konkrétního evaluovaného projektu od dalších – (především) českých a finských – projektů, které tomuto projektu předcházely, nebo které následovaly.

Celkem byly provedeny rozhovory s 6 účastníky v rámci evaluačních rozhovorů v Česku a 37 účastníky během evaluační mise v Kosovu. Detailní seznam aktérů, se kterými proběhly rozhovory, je uveden v příloze.

- ***Způsob rozdělení úkolů mezi členy evaluačního týmu.***

Jádro evaluačního týmu tvořili tři experti: vedoucí týmu (Jakub Štogr), slyšící expertka (Tamara Kováčová) a neslyšící expertka (Markéta Spilková). Jako klíčové – a zároveň inovativní – se pak ukázalo právě přizvání neslyšící expertky jako členky evaluačního týmu a její účast na misi. Přítomnost neslyšícího odborníka se nakonec ukázala jako klíčová a evaluátoři doporučují tento příklad dobré praxe aplikovat i u evaluace dalších projektů zacílených na neslyšící komunity.

Neslyšící členka týmu Markéta Spilková měla odpovědnost za realizaci rozhovorů s neslyšícími respondenty (v Kosovu i ČR – s přizvaným českým expertem projektu), za doplňování otázek

k rozhovorům, za základní draftování a následné připomínkování závěrečné zprávy a za eventuální tlumočení mezi Kosovským znakovým jazykem, mezinárodním znakovým systémem a Českým znakovým jazykem. Zapojení neslyšící expertky bylo přínosné mimo jiné proto, že její přítomnost vedla ke komfortnějšímu pocitu neslyšících respondentů a tedy i otevřenější a příjemnější pracovní atmosféře během rozhovorů. Respondenti mohli mluvit se členkou své komunity (komunity neslyšících), od které oprávněně očekávali větší porozumění díky obdobné životní zkušenosti. Neslyšící respondenti (včetně Finských odborníků) se k přítomnosti české neslyšící evaluátorky vyjadřovali velmi pozitivně. Neslyšící evaluátorka pak byla v rámci týmu odpovědná i za odborné konzultace týkající se komunity neslyšících jako takové.

Slyšící členka týmu Tamara Kováčová byla odpovědná za spoluvytváření designu celé evaluace, za přípravu evaluačních otázek, za předběžné a následné studium dostupných materiálů a sdílení získaných poznatků s ostatními členy týmu, za kontaktování některých respondentů, za rozhovory se slyšícími respondenty na českém území, za draftování širší verze závěrečné zprávy a za dělání poznámek při rozhovorech s neslyšícími účastníky. Zároveň byla během evaluační mise k dispozici jako tlumočnick ČZJ/mluvená čeština při organizačních i neformálních setkáváních evaluačního týmu, které byly zdrojem neformálního učení a předávání znalostí a zkušeností v rámci týmu. Zároveň byla odpovědná za odbornost v oblasti principů rozvojové spolupráce zaměřené na neslyšící komunity.

Vedoucí evaluačního týmu Jakub Štogr byl zodpovědný za kompletní evaluační design, za realizaci evaluace jako celku včetně odpovědnosti za její administrativní a logistické zajištění, za odbornou a metodickou podporu ostatním členům evaluačního týmu a za finální podobu evaluační zprávy.

4 Evaluační zjištění

Strukturována dle kritérií vyhodnocení:

a/ Relevance - *míra, ve které rozvojová intervence odpovídá potřebám, prioritám a koncepcím cílové skupiny partnerské (přijímající) země a dárcovské země.*

Komunita neslyšících je jednou z nejvíce opomíjených komunit v Kosovu a v tomto směru bylo zacílení projektu právě tímto směrem vyhodnoceno jako velmi potřebné a relevantní. Zároveň je zde možné pozitivně stavět na výsledcích rozvojové spolupráce, kterou zde vykonává Finská asociace neslyšících (včetně možnosti poučení se české strany o kvalitní efektivní systémové ZRS zaměřené na neslyšící komunity).

V Kosovu dále během posledních let vznikla celá řada oficiálních dokumentů, které vytvářejí potřebný rámec pro realizaci projektu. Jde například o uznání kosovského znakového jazyka (včetně práv na jeho využití při vzdělávání a přístupu ke službám); zákon o školství, který zaručuje všem rovný přístup ke vzdělávání; existence legislativy, která upravuje sociální dávky pro osoby s postižením; a dále existence legislativy, která podporuje vznik spolků. Nicméně je nutné zmínit, že implementační síla těchto dokumentů, předpisů a strategií, ještě není zcela naplněna, a to z důvodů finančních, kapacitních (tzn. oblasti lidských zdrojů), odborných i procesních. I přesto již nyní mají některé osoby se sluchovým postižením přístup k dávkám státní sociální podpory, vznikla asociace neslyšících a její regionální centra, vláda se chystá na systémovou podporu tlumočnických služeb a v nedávné době podpořila projekt na vzdělávání neslyšících prostřednictvím vyškolení 17 neslyšících asistentů učitele, kteří budou spolupracovat se slyšícími učiteli v jediné kosovské škole pro sluchově postižené v Prizrenu.

Mezi přetrvávající problémy tak spadá například existence práva na komunikaci prostřednictvím znakového jazyka za využití tlumočnických služeb, ale nedostatečný počet profesionálních tlumočnicků a prostředků na jejich uhrazení. Neslyšící pak mají stále malé povědomí o svých právech. Právo na přístup ke vzdělání prostřednictvím znakového jazyka pak není naplněno jednak z důvodu nedostatku neslyšících pedagogů, ale i kvůli nedostatečným kompetencím stávajících slyšících pedagogů ve znakovém jazyce a v neposlední řadě kvůli všeobecné neinformovanosti o neslyšící komunitě, její kultuře a potřebách, tzn. i k respektu neslyšících ze strany učitelů a ředitele.

Dárcovská země má přitom v tomto ohledu již zkušenosti, které má potenciál předávat dál a sdílet, a to včetně těch, které se týkají boje za práva neslyšících v zemi s komunistickou minulostí.

Analýza konkrétních jednotlivých aktivit projektu z hlediska relevance (hodnoceno na škále nízká – N, spíše nízká – SN, spíše vysoká – SV, vysoká – V).

Aktivita	Komentář	RDCI
1. Přednášková činnost	Potřebnost tohoto typu činností byla u respondentů hodnocena jako vysoká, nicméně množství a především frekvenci přednášek hodnotili respondenti jako nedostatečnou (pro naplnění cíle). Mnoho respondentů hovořilo o tom, že šlo o velmi důležitou aktivitu, ale zároveň často říkali, že „bylo těch přednášek moc málo, aby se věci začaly měnit, byla to jen taková první kapka“. Nicméně lze zohlednit, že cílem projektu bylo pouze „přiblížení se“ k cílům projektu.	SV
1a) Lidská práva a problematika genderu	dtto	SV
1b) Komunikace prostřednictvím tlumočníka	dtto	SV
1c) Poučení o kosovském znakovém jazyce	dtto	SV
1d) Přednášky českého neslyšícího experta	Míra potřebnosti (a tedy i zahrnutí do projektu konkrétní přizvané osoby) je velmi diskutabilní. Hlavním důvodem je především nedostatečná odbornost (hodnoceno na základě použitých ppt prezentací), dalšími dílčími důvody pak např. i) jazyk prezentace (2/3 v psané češtině, 1/3 v psané angličtině), ii) způsob prezentace (projevu v MZS nebylo příliš dobře rozumět) iii) nízké lektorské kvality nepřizpůsobující se potřebám účastníků, iv) nedodržení vytyčených témat v průběhu prezentace a v) diskutabilní odborná kvalita obsahu (dle názoru kosovských frekventantů, lokálních koordinátorů, zástupců KAN i evaluátorů). Kosovští neslyšící i evaluátoři vyhodnotili odbornost tohoto konkrétního experta jako velmi slabou a tudíž jeho impakt na dosažení cílů intervence je prakticky nulový. I přes tuto zkušenost kosovští neslyšící vyjádřili velký zájem o zkušenosti a přednášky českých neslyšících expertů, nicméně jiných osob. Zároveň je třeba uvést, že šlo o aktivitu realizovanou nad rámec původního projektu.	N

1e) Přednášky pro neslyšící rodiče neslyšících dětí	Během doplňkového tázání u kosovského partnera – KAN (konkrétně s Ramadanem Goshim) bylo zjištěno, že na realizaci těchto školení si nevzpomíná. Realizátor uvádí, že školení bylo realizováno v Prištině v období 20. – 26. 7. 2011. Dohromady se školení zúčastnilo 73 účastníků. Zástupci kosovského partnera se v KAN nepodařilo najít dokumenty k tomuto školení. Tento rozpor mohl nastat výraznějším časovým odstupem evaluace od realizace projektu. Předpokládáme, že tyto přednášky byly opravdu realizovány, v hodnocení se vychází z obdobných přednášek realizovaných kosovským partnerem a obecně lze říci, že toto téma (i vzhledem k daným výzkumům) je velmi důležité.	SV
2. Tvorba doplňkových materiálů		SN
2a) Vytvoření příručky o lid. právech (albánština)	Jelikož velká většina neslyšících v Kosovu je negramotná (není schopna psát a číst albánsky s porozuměním), tak k informacím v této příručce o lidských právech mají členové komunity velmi omezený přístup. Potřebnost této příručky je tedy diskutabilní.	SN
2b) Vytvoření překladu do KZJ příručky na DVD	Tento překlad byl dostupný pouze v počtu 1 ks pro 1 regionální centrum (s možností rozkopírování a volného šíření). Z rozhovorů vyplynulo, že k půjčení či zhlédnutí příručky lokálními neslyšícími docházelo pouze minimálně. Potřebnost vytvoření tohoto DVD je tedy diskutabilní. Nicméně vytvoření tohoto překladu má potenciál do budoucna, v případě, že se podpoří dostupnost tohoto materiálu cílové komunitě.	SV
2c) Vytvoření překladu příručky do angličtiny	Relevance a aktuální potřebnost tohoto překladu přímo pro kosovskou komunitu neslyšících, kdy naprostá většina z nich angličtinu neovládá, je diskutabilní. Navíc např. i finští partneři KAN ovládají albánštinu. Nicméně potřebnost zde může být značná pro českou ZRS.	SN
3. Podpora lokálních koordinátorů		SV

3a) Setkání koordinátorů v Prištině	Byla identifikována potřeba společného setkání. Na tomto setkání proběhly diskuse o další o analýze lokálních potřeb a společné navrhování možných řešení na lokálních úrovních. Zde bylo místními koordinátory potřeba tohoto setkání velmi významně vzpomínáno a kladně hodnoceno. Především se zde oceňovala aktivní společná práce na tom „jak si do budoucna pomoci sami (když k tomu budeme mít tlumočníka)“ a významná podpůrná role Ramadana Goshiho jako tutora tohoto setkání. Koordinátoři sdělovali, že na tomto setkání dostali významnou informační i motivační podporu ke svojí další práci.	V
3b) Uhrazení nákladů na platy pro lokální koordinátory	Obecně: Potřeba podpory lokálním centrům/koordinátorům se ukázala jako klíčová (tuto formu podpory v Kosovském regionu nikdo stále nenabízí). Tato podpora umožnila vyzkoušet si za využití tlumočnických fundraisingovou práci, a to v praxi a za finanční odměnu. Důležitý je pak nejen prvek zážitku dílčích úspěchů a neúspěchů, ale i vzor a motivace pro ostatní členy komunity. Zároveň měla tato aktivita vliv i na místní municipality, úřady a spolky osob s postižením, pro které se touto aktivitou komunita neslyšících zviditelnila a může tedy lépe reagovat na její potřeby. Zde je však i riziko, a to v nedostatečné metodické a odborné podpoře lokálních koordinátorů, kde absence této podpory vedla jen k dílčímu naplnění celkového cíle. Chyběla expertní podpora a kontrola původně slibovaná lokálním projektovým koordinátorem. Zároveň byla podpora „občanské angažovanosti“ zacílena pouze na 11 lokálních koordinátorů (vzhledem k dostupnosti tlumočnických služeb) a ostatní „běžní“ neslyšící neměli z realizované intervence (mimo přednášek) jiný přímý benefit. Potřeba tedy vychází z potřeby všech členů neslyšící komunity, která v rámci projektu nebyla přímo naplněna.	SV
3c) Uhrazení nákladů na platy tlumočnicků, kteří spolupracovali s lokálními koordinátory	Šlo o pracovní příležitost pro nově vytrénované tlumočnické, které tato zkušenost motivovala dále pracovat v tomto oboru. Zároveň ale nebyli tlumočníci přítomni po celou dobu ve všech 11 centrech, což mohlo ovlivnit míru naplnění cíle. V projektu bylo na této „stálé“ pozici zahrnuto pouze 8 tlumočnicků. Tlumočnické by však „potřebovalo“ všech 11 lokálních koordinátorů. A tito tlumočníci byli jen velmi málo k dispozici běžným neslyšícím v regionu, kteří by tento typ služby potřebovali. Po skončení projektu tlumočníci již s lokálními koordinátory nepracují (z finančních důvodů).	SV

b/ Efektivita – *poměřuje vstupy a výstupy intervence ve smyslu finanční a časové hospodárnosti*

neboli se jedná o míru využívání nejméně nákladných zdrojů k dosažení potřebných výsledků.

Cílů bylo dosaženo včas a v souladu s harmonogramem. Cíle však nebyly vždy plněny nejehospodárněji.

Aktivita	Komentář	E
1. Přednášková činnost	Obyecně: Tímto způsobem se každé jedné tematické přednášky (tj. sady dílčích přednášek realizovaných postupně ve všech regionech) zúčastnilo cca 300 účastníků. Celkově se všechny 3 tematické přednášky realizovaly ve všech 11 regionech a navštívilo je celkem cca 900 účastníků. Odměna pro přednášející byla cca 50 EUR na jednu přednášku v jednom centru. Další drobné náklady jako náklady na dopravu přednášejících a některých účastníků a občerstvení byly přiměřené místním podmínkám. Jako velmi efektivní se ukázalo přispívání na dopravu neslyšícím z vesnic tak, aby mohli dojíždět do lokálních center na výjimečné akce typu přednáška. Tato drobná vydání (cca 1 až 1,5 EUR /1 osobu/1 přednášku) se ukázala jako velmi důležitá, protože díky velmi neutěšené finanční situaci by mnoho neslyšících na přednášky vůbec nemohlo přijet. Realizace těchto přednášek tedy měla v poměru cena/výkon velkou míru efektivity, ačkoliv přednášky neměly možnost zasáhnout celou komunitu kosovských neslyšících. Je třeba uvést, že v ročních zprávách realizátora se objevuje doba trvání přednášek jako půlden nebo celý den. Respondenti se většinou vyjadřovali ve smyslu, že šlo o cca dvou až tříhodinové přednášky.	V
1a) Lidská práva a problematika genderu	dtto 3 plus doplněno: Vyskytl se rozpor ohledně časové dotace pro realizaci workshopů zaměřených na problematiku genderu, kdy realizátor (v připomínkách) tvrdí, že: <i>2 půldenní workshopy o genderu byly realizovány odděleně od 1 denního workshopu o lidských právech. Workshop o genderu tematicky navazoval na workshop o lidských právech a byl uspořádán v kontextu práv žen jako lidských práv.</i> S tímto je v rozporu tvrzení Kosovského partnera, zastoupeného Ramadanem Gashim (bylo evaluátory speciálně dodatečně ověřováno), který byl osobně přítomen u většiny workshopů, že šlo o 2 a půl až tříhodinové přednášky (podle počtu dotazů návštěvníků) a že téma genderu bylo včleněno jako součást standardní přednášky o lidských právech. Stejně tak mluvili i další kosovští respondenti. Jsou zde dvě rozporuplná tvrzení a není možno pravdivost těchto tvrzení ověřit.	SV

	Dle účetních dokladů bylo přednášejícímu vyplaceno 50 EUR/1 přednáška dvakrát: jednou za gender a jednou za lidská práva. V případě realizace verze kosovského partnera by tento přednášející dostal (vzhledem k ostatním přednášejícím) za svou práci dvojnásobnou odměnu.	
1b) Komunikace prostřednictvím tlumočníka	dtto 1	V
1c) Poučení o kosovském znakovém jazyce	dtto 1	V
1d) Přednášky českého neslyšícího experta	Nízká efektivita vzhledem k diskutabilní potřebnosti přítomnosti tohoto experta a vzhledem k nákladům na tlumočnické služby mezinárodní znakový systém/kosovský znakový jazyk (200 EUR). Dále pak také vzhledem k dalším nákladům na cestu, ubytování a odměnu pro tohoto konkrétního přizvaného českého neslyšícího experta. Nicméně šlo o doplňkovou aktivitu realizovanou nad rámec projektu.	N
1e) Přednášky pro neslyšící rodiče neslyšících dětí	Šlo o další doplňkovou aktivitu. Během původních rozhovorů si na tuto aktivitu nikdo spontánně nevzpomínal. Z doplňkového tázání u kosovského partnera – KAN (konkrétně s Ramadanem Gashim) bylo zjištěno, že na realizaci těchto školení si též nevzpomíná. Realizátor uvádí, že školení bylo realizováno v Prištině v období 20. – 26. 7. 2011. Dohromady se školení zúčastnilo 73 účastníků. Zástupci kosovského partnera se v KAN nepodařilo najít dokumenty k tomuto školení. Tento rozpor mohl nastat výraznějším časovým odstupem evaluace od realizace projektu. Pro hodnocení se vychází z hodnocení ostatních přednášek místních lektorů a je ovlivněno přítomností uvedeného rozporu a faktem, že o těchto přednáškách žádný z dotazovaných spontánně nehovořil.	SV
2. Tvorba doplňkových materiálů		SN
2a) Vytvoření příručky o lid. právech (albánština)	Vytvoření této příručky stálo 1000 EUR. Vzhledem k odůvodněním potřebnosti je vynaložení finančních prostředků na vytvoření této příručky diskutabilní.	SN
2b) Vytvoření překladu do KZJ příručky na DVD	Vytvoření překladu příručky do Kosovského znakového jazyka a vytvoření DVD stálo cca 1000 EUR. Vzhledem k odůvodněním potřebnosti a míry využitelnosti je vynaložení finančních prostředků na vytvoření této příručky diskutabilní.	SN

2c) Vytvoření překladu příručky do angličtiny	Za překlad výše uvedené příručky z albánštiny do angličtiny (2a) bylo zaplacen 750 EUR. Jeho provedení vzhledem k přímým dopadům na cílovou skupinu kosovských neslyšících lze považovat za zbytné (naprostá většina z nich o existenci tohoto překladu vůbec nevěděla). Tento překlad nicméně může částečně sloužit českému realizátorovi nebo gestorovi.	SN
3. Podpora lokálních koordinátorů		SV
3a) Setkání koordinátorů v Prištině	Tato aktivita zahrnovala především náklady na dopravu. Respondenti důležitost tohoto setkání velmi výrazně hodnotili. Realizace těchto setkání měla v poměru cena/výkon velkou míru efektivity.	V
3b) Uhrazení nákladů na platy pro lokální koordinátory	Koordinátorům byla po dobu 9 měsíců vyplácena odměna 100 EUR/1 měsíc. Z důvodu neposkytnutí doplňkové expertní podpory lokálním koordinátorům v relevantních oblastech (management, PR, fundraising ad.) nebylo dosaženo maximální efektivity a potenciálu takové intervence, výsledky práce byly částečně omezené.	SV
3c) Uhrazení nákladů na platy tlumočnicků, kteří spolupracovali s lokálními koordinátory	Tlumočnickům byla po dobu 9 měsíců vyplácena odměna 110 EUR/1 měsíc. Náklady byly přiměřené a výsledky spíše vysoké vzhledem k tomu, že umožnily realizaci aktivity 3b).	SV

Vzhledem k tomu, že se jedná o veřejnou zakázku, tak realizátor je odpovědný za realizaci daných výstupů, a je na realizátorovi, jak využije dané zdroje. Je třeba podotknout, že v rámci projektu proběhla celá řada aktivit navíc nad původně plánovaný rámec projektu (vytvoření překladů příručky, návštěva českého experta, přednášky pro neslyšící rodiče neslyšících dětí). V případě, kde se jedná o aktivity nad rámec zadaných projektových aktivit, si tedy ČvT mohl místo realizace dané aktivity zdroje takto využít ponechat jako vlastní zisk.

Realizátor se rozhodl této možnosti nevyužít a využít dané prostředky k vytvoření a realizaci doplňkových aktivit projektu.

Aktivita projektu, která byla částečně vyhodnocena jako zbytná nebo jako neadekvátní výdaj, byla práce projektové koordinátorky. V KAN pracovala projektová koordinátorka, která měla na starosti také komunikaci s realizátorem (ČvT). Realizátor tvrdí, že na výběru této pracovnice neměl žádný vliv a že si ji KAN vybrala sama; realizátor zároveň potvrdil, že se domnívá, že KAN mohl mít omezený vliv na výběr této pracovnice (vzhledem k možnému propojení s Habitem Hajredinim). Zástupci KAN tvrdí, že dostali na osobu projektové koordinátorky doporučení od organizace nevidomých, která zpracovávala partnerský projekt realizátora a od organizace nevidomých přicházela pozitivní doporučení. Jak již bylo řečeno, tato pracovnice byla také součástí partnerského rozvojového projektu realizátora zaměřeného na nevidomé. Ke komunikaci ředitele KAN Envera Kurtalanioho s projektovou koordinátorkou nicméně docházelo minimálně, a to především kvůli komunikační bariéře. Celkově byl KAN z práce projektové koordinátorky zklamaný. Pokud ke schůzkám docházelo (když byl

k dispozici tlumočnick), docházelo k řešení čistě organizačních úkolů. I zástupci z regionálních center měli připomínky k práci projektové koordinátorky, která přes počáteční ochotu a nabídky podpory nesplnila slibovaná očekávání. I zástupce realizátora nebyl s prací projektové koordinátorky příliš spokojený a její finanční ohodnocení mu přišlo vysoké. Vzhledem k hodnocení její práce členy KAN a lokálními koordinátory se lze domnívat, že práce projektové koordinátorky byla finančně spíše nadhodnocená (cca 300 EUR měsíčně po dobu 9 měsíců, kdy pro srovnání například mnohem efektivnější práce lokálních koordinátorů a tlumočnicků byla finančně ohodnocena na 100 EUR/měsíc – lokální koordinátoři a 120 EUR/měsíc – tlumočníci. Zde je nutné zvážit míru finanční efektivity hrazení konkrétní práce této konkrétní pracovnice.

Dále je třeba zvážit možný konflikt zájmů, kdy se Habit Hajredini (Kancelář ministerského předsedy Kosova, Koordinátor lidských práv ve Vládě Kosovské republiky a ředitel Kanceláře pro dobrou správu věcí veřejných (good governance), lidská práva, rovné příležitosti a genderové otázky) jako státní úředník (v roli lektora přednášky a autora příručky) za úplatu podílil na projektu rozvojové spolupráce. Teprve v průběhu projektu také realizátor zjistil, že projektová koordinátorka je manželkou Habita Hajrediniho. Tento fakt pak může vést, vzhledem k absenci výběrového řízení na tuto pozici a vzhledem k hodnocení její práce, k úvaze o možném konfliktu zájmů. Na druhou stranu je třeba uvést, že kvalita přednášek byla hodnocena velmi dobře, a že dobrá spolupráce mezi KAN a kanceláří ministerského předsedy Kosova je pro KAN (především pro možnost aktivního se podílení na normotvorných procesech) vnímána jako velmi důležitá.

Zároveň lze hodnotit širší kontext efektivity v následujících oblastech:

- a) Před začátkem projektu nebyl zpracován žádný oficiální výzkum nebo neproběhlo hlubší odborné poučení se o konkrétních nejaktuálnějších potřebách cílové komunity (včetně konzultace s Finskou asociací neslyšících, která má situaci velmi podrobně zpracovanou). Je pravděpodobné, že pokud by výše zmíněné aktivity proběhly, tak by nedošlo k realizaci potenciálně zbytných aktivit v projektu a naopak by mohla být posílena realizace aktivit jiných/nových.
- b) K větší míře efektivity by napomohla vyšší odborná, metodologická a fundraisingová podpora a kontrola směrem k lokálním koordinátorům, tak aby ti mohli dosáhnout lepších, efektivnějších (a pravděpodobněji udržitelnějších) výsledků. Nicméně potřebnost takovéto podpory nebyla pravděpodobně realizátorem identifikována, tudíž ani realizována.
- c) Český realizátor nespolečně pracoval s českým neslyšícím expertem, který by měl vysokou míru odbornosti. Přítomnost takovéhoho experta v projektu by pomohla predikovat potenciální zbytnost realizace některých projektových aktivit, větší senzitivitu k volbě osoby projektového koordinátora a větší senzibilitu k práci a možné nutnosti podpory a kontroly směrem k lokálním koordinátorům. Spolupráce s vhodným neslyšícím expertem (s vyšší mírou odbornosti) by zároveň mohla napomoci identifikovat jiné potřebné aktivity nebo novým způsobem podpořit stávající aktivity tak, aby byly efektivnější.

V rámci širšího kontextu čerpání finančních prostředků, v základní projektové dokumentaci je projekt naplánován na 1,4 milionu CZK. V zadávací dokumentaci projektu je rozpočet partnerské organizace naceněn na 1 156 935 CZK. Dle uvedených smluv měl realizátor (ČvT) inkasovat od gestora - ČRA 2x 700 000 Kč. Rozdíl (cca 240 000) byl využit na náklady realizátora spojené s pracovními pozicemi koordinátora tohoto projektu, koordinátora mise v Kosovu, náklady na odměnu, cestu a ubytování na monitorovací cestu koordinátora projektu ČvT a přizvaného českého neslyšícího experta do Kosova a nepřímé náklady na vedení projektu.

Celkové shrnutí:

Vyjdeme-li z předpokladu, že celý projekt stál 1,4 mil CZK (cca 54 250 EUR), tak aktivity, které měly bezprostřední přímý a pozitivní dopad na naplnění celého cíle, byly především 1) podpora lokálním koordinátorům (100 EUR měsíčně pro 11 osob po dobu 9 měsíců = 9900 EUR) a jejich tlumočnickům (110 EUR měsíčně pro 8-11 osob po dobu 9 měsíců = cca 9900 EUR) a 2) základní přednášková činnosti (50 EUR na jednu přednášku. 3 přednášky v 11 místech - včetně tlumočení slyšícímu

přednášejícímu = 2200 EUR. Pokrytí těchto dvou zásadních aktivit stálo celkem cca 22 000 EUR.

Další elementární nutná servisní podpora k těmto činnostem, tj. náklady na benzín pro přednášející, dopravu pro účastníky a občerstvení pro ně, lze spočítat na dalších cca 8000 EUR. Tedy lze říci, že aktivity, které vedly k hospodárnému přímému bezprostřednímu naplnění cílů projektu, stály celkem cca 30 000 EUR, což je cca 55% z celkových výdajů (z cca 54 250 EUR) projektu.

c/ Efektivnost – *míra dosažení cílů rozvojové intervence.*

Deklarovaným cílem intervence bylo: „Přispět ke snadnějšímu začlenění sluchově postižených do společnosti.“ Z tohoto pohledu vzhledem k jednotlivým aktivitám je možno uvést následující:

Aktivita	Komentář	MV
1. Přednášková činnost	Obecně: Míra vlivu tohoto typu činností byla u respondentů hodnocena jako spíše vysoká. Povědomí o těchto tématech bylo předtím u účastníků spíše nízké. Nicméně v rámci projektu šlo pouze o dílčí první krok k realizaci snadnějšího začlenění, a to především díky limitovanému množství a především frekvenci přednášek. Pro dosažení optimální míry informovanosti, které by opravdu vedlo ke snadnějšímu začlenění, by byla třeba vyšší a dlouhodobější míra intervence.	SV
1a) Lidská práva a problematika genderu	dtto	SV
1b) Komunikace prostřednictvím tlumočníka	dtto	SV
1c) Poučení o kosovském znakovém jazyce	dtto	SV
1d) Přednášky českého neslyšícího experta	Vzhledem k výše uvedenému (nízká efektivita a kvalita provedení) tato aktivita prakticky vůbec nevedla ke snadnějšímu začlenění sluchově postižených do společnosti. Nicméně lze podotknout, že se jednalo o doplňkovou aktivitu nad rámec projektu.	N
1e) Přednášky pro neslyšící rodiče neslyšících dětí	Šlo o další doplňkovou aktivitu. Respondenti spontánně tuto aktivitu nezmiňovali. Stejně tak během doplňkového tazání u kosovského partnera – KAN (konkrétně s Ramadanem Gashim) bylo zjištěno, že na realizaci těchto školení si též nevzpomíná. Realizátor uvádí, že školení bylo realizováno v Prištině v období 20. - 26. 7. 2011. Dohromady se školení zúčastnilo 73 účastníků. Zástupci kosovského partnera se v KAN nepodařilo najít dokumenty k tomuto školení. Tento rozpor mohl nastat výraznějším časovým odstupem evaluace od realizace projektu. Pro hodnocení se vychází z hodnocení ostatních přednášek místních lektorů a je ovlivněno přítomností uvedeného rozporu a faktem, že o těchto přednáškách žádný z dotazovaných spontánně nehovořil.	SV
Aktivita	Komentář	MV

2. Tvorba doplňkových materiálů		SN
2a) Vytvoření příručky o lid. právech (albánština)	Jazyková dostupnost této příručky pro většinu cílové (speciálně té nejohroženější) skupiny je prakticky minimální a tedy nevedla ke snadnějšímu začlenění sluchově postižených do společnosti.	SN
2b) Vytvoření překladu do KZJ příručky na DVD	Fyzická dostupnost tohoto překladu pro cílovou skupinu (a zájem o něj) je minimální, tedy nevedla ke snadnějšímu začlenění sluchově postižených do společnosti. V komunitě neslyšících je často daleko efektivnější způsob přenosu informací typem face to face. Nicméně z dlouhodobého hlediska může existence DVD k cílům projektu přispět.	SN
2c) Vytvoření překladu příručky do angličtiny	Dostupnost tohoto překladu pro cílovou skupinu je nulová (v KAN ani v regionálních centrech nevěděli, že tato verze existuje) a tedy jasně nevedla ke snadnějšímu začlenění sluchově postižených do společnosti. Nicméně může sloužit z dlouhodobějšího hlediska české ZRS v daném regionu.	SN

3. Podpora lokálních koordinátorů	Obecně: Vliv této aktivity na snadnější začlenění sluchově postižených do společnosti je značný, a to i díky dílčím úspěchům, kterých se podařilo lokálním koordinátorům dosáhnout. Díky navštěvování lokálních radnic, úřadů a asociací se podařilo v rámci různých klubů například následující: získání 1500 EUR na vybavení klubu, získání 6000 EUR na splacení dluhu za elektřinu, získání dalšího projektu na rekonstrukci klubu, přestěhování do vhodnějších prostor, získání příspěvků na dopravu od lokální dopravní firmy, registrace neslyšících členů na úřadu práce a získání rekvalifikačních kurzů pro některé členy, příslibení konkrétní municipality, že bude hradit náklady na elektřinu či vodu, zproštění povinnosti platit nájemné, participace klubů na městských oslavách Dne žen, mezinárodního dne neslyšících, Ramadánu nebo Vánoc, spolupráce s úřadem na sociální podpory na identifikování neslyšících dětí, které nenavštěvují školu pro sluchově postižené v Prizreni, ad. Zároveň je klíčové motivovat lokální koordinátory, aby si ve spolupráci s tlumočníky spravovali vlastní záležitosti. V rámci této aktivity mělo jednoznačně všech 11 koordinátorů (a také díky přítomnosti tlumočnicků) výrazně snadnější možnost začlenění sluchově postižených do společnosti; pro „běžné“ členy neslyšící komunity však toto již neplatí. Je ale třeba vzít v úvahu skutečnost, že jsou koordinátoři pro členy vzorem a jejich finanční ohodnocení je tak možné vnímat jako motivační faktor. I zde však deklarovaného cíle nebylo pro 11 koordinátorů bezezbytku naplněno z důvodu nedostatečné doplňkové metodické a odborné podpory pro tyto lokální koordinátory, kde absence této podpory vedla jen k dílčímu naplnění celkového cíle.	SV
3a) Setkání koordinátorů v Prištině	Na tomto setkání lokální koordinátoři společně identifikovali problémy a dávali dohromady nutné kroky k jejich řešení, a to včetně obdržení elementární podpory ze strany KAD. Tato aktivita (aktivní řešení vlastních problémů) je nutným úvodním krokem ke splnění cíle snadnějšího začlenění sluchově postižených do společnosti. Koordinátoři tento krok vnímali nadmíru pozitivně.	V
3b) Uhrazení nákladů na platy pro lokální koordinátory	dtto 3	SV

3c) Uhrazení nákladů na platy tlumočnicků, kteří spolupracovali s lokálními koordinátory	Díky tlumočnickým službám bylo 11 koordinátorům (a několika neslyšícím v regionech) po dobu trvání projektu umožněno výrazně snadnější začlenění sluchově postižených do společnosti. Zároveň tato intervence zasáhla především již zmíněných 11 osob a v převážné většině neměla přímý vliv (ve smyslu využití tlumočnických služeb) na ostatní členy komunity neslyšících.	SV
--	--	----

d/ Udržitelnost – *míra, resp. pravděpodobnost, pokračování pozitivních důsledků projektu pro cílovou skupinu po ukončení aktivit a financování ze strany donora/ realizátora.*

Z pohledu udržitelnosti a vzhledem k jednotlivým aktivitám je možno uvést následující:

Aktivita	Komentář	Udr.
1. Přednášková činnost	Obecně: Po skončení projektu se přednášková činnost vrátila na svou nízkou hodnotu srovnatelnou s obdobím před projektem. Vzhledem k faktu, že šlo pouze o první seznámení s tématy (jak reflektovali respondenti) pravděpodobnost, že budou účastníci schopni dále samostatně využívat a aplikovat informace z přednášek poměrně nízká. Účastníci a především lokální koordinátoři zmiňovali, že aby informace z přednášek více proměnily chování a myšlení frekventantů je třeba daleko intenzivnější a dlouhodobější intervence.	SN
1a) Lidská práva a problematika genderu	dtto	SN
1b) Komunikace prostřednictvím tlumočnicka	dtto	SN
1c) Poučení o kosovském znakovém jazyce	dtto	SN
1d) Přednášky českého neslyšícího experta	dtto včetně zohlednění limitované odbornosti přednášejícího.	N
1e) Přednášky pro neslyšící rodiče neslyšících dětí	dtto 3 včetně doplnění o přítomnost výše zmíněného rozporu. Pro hodnocení se vychází z hodnocení ostatních přednášek místních lektorů a je ovlivněno přítomností uvedeného rozporu a faktem, že o těchto přednáškách žádný z dotazovaných spontánně nehovořil.	SN
2. Tvorba doplňkových materiálů	Obecně: Příručka v různých jazykových mutacích by mohla mít vysoký potenciál udržitelnosti, nicméně vzhledem k velmi nízké míře využívání (a motivaci tuto příručku využívat) a dostupnosti příručky je otázkou, jestli bude mít vůbec nějaký vliv na celkovou udržitelnost celého projektu, pokud se nepodniknou následné kroky, které by podpořily dostupnost a	SV

	využívanost příručky. Dále je třeba zohlednit fakt, jestli právě existence příručky má vysokou prioritu mezi ostatními aktivitami, které vedou k naplnění celkového cíle projektu. Tedy udržitelnost je poměrně vysoká, ale je nutno zohlednit hodnocení této aktivity i v jiných aspektech.	
Aktivita	Komentář	Udr.
2a) Vytvoření příručky o lid. právech (albánština)	dtto s doplněním, že příručka může sloužit pouze omezenému počtu osob se sluchovým postižením, které ovládají albánštinu.	SV
2b) Vytvoření překladu do KZJ příručky na DVD	dtto s doplněním, pokud se zajistí větší dostupnost a atraktivita pro využívání příručky.	SV
2c) Vytvoření překladu příručky do angličtiny	dtto s doplněním, že přímým beneficentem nejsou přímo osoby se sluchovým postižením.	SV
3. Podpora lokálních koordinátorů	Obecně: Po skončení projektu se ukončila systematická (především finanční) podpora lokálním koordinátorům. Jejich činnost se vrátila na svou nízkou hodnotu srovnatelnou s obdobím před projektem. Lokální koordinátoři dále (stejně jako v období před projektem) dělají tuto aktivitu pouze na dobrovolné bázi – tedy ve výrazně omezenější míře, ale především bez podpory tlumočnicka (podpora tlumočnicků skončila společně s projektem). Bez podpory tlumočnicka je reálná a efektivní akceschopnost lokálních koordinátorů prakticky nemožná.	SN
3a) Setkání koordinátorů v Prištině	Na tomto setkání došlo k významnému poučení a motivování lok. koordinátorů. Prvek motivace a seznámení s tím, jak tyto aktivity vykonávat, mají významný aspekt udržitelnosti.	V
3b) Uhrazení nákladů na platy pro lokální koordinátory	dtto 3	SN
3c) Uhrazení nákladů na platy tlumočnicků, kteří spolupracovali s lokálními koordinátory	dtto 3	SN

Poznámka: Na evaluovaný projekt navazuje další projekt ZRS ČR, který je implementován stejným realizátorem a gestorem a je zaměřený na podporu rozvoje tlumočnických služeb pro neslyšící v Kosovu. Tento projekt má předpokládaný termín ukončení v prosinci 2013. Neslyšící respondenti vnímají tento projekt jako velmi potřebný, ačkoli vyjádřili dílčí pochybnosti, konkrétně ohledně objemu prostředků a data ukončení projektu. Důvodem je skutečnost, že dostupné finanční prostředky by statisticky postačily pouze k tomu, aby si každý z neslyšících registrovaný v KAN (cca 400 osob)

objednal tlumočníka pouze JEDNOU. Kosovská vláda pak sice přislíbila převzetí odpovědnosti za pokračování tohoto projektu, ale není příliš pravděpodobné, že k tomu dojde okamžitě po jeho skončení, tj. není zajištěna kontinuální návaznost českého projektu na jeho pokračování v gesci kosovské vlády. KAN by tak byl vystaven riziku nedůvěry ze strany svých členů. Pracovnice kosovské pobočky realizátora zmínila možnost, že by tento projekt, vzhledem k omezenému množství alokovaných finančních prostředků, mohl změnit geografickou působnost z původně plánovaného celého území Kosova na pouze na oblast Prištiny (a změnil by se tedy spíše na pilotní projekt odlišného zaměření). Tento názor ale zatím nebyl diskutován s KAN a Kosovskou organizací tlumočnicků znakového jazyka a informace o něm vyvolala u těchto značnou míru překvapení, a to především proto, že základním principem původního záměru projektu byla právě celorepubliková působnost.

Jelikož je v Kosovu dlouhodobě přítomna Finská asociace neslyšících, větší míry koordinace a synergie českých a finských intervencí již ve fázi plánování projektů by mohla mít výrazný dopad na udržitelnost projektů/u.

e/ Dopady – pozitivní i negativní, přímé i nepřímé a zamýšlené i nezamýšlené důsledky rozvojové intervence pro cílovou skupinu a v partnerské zemi obecně; u kritéria dopadů se musí evaluace důkladně zabývat také vnějšími vlivy prostředí, ve kterém byl projekt realizován.

Lze uvést následující dopady identifikované v přímé vazbě na konkrétní aktivity projektu:

Aktivita	Komentář	Dop.
1. Přednášková činnost	Vyzkoušel se model osvěty prostřednictvím systému přednášek. Tyto byly respondenty hodnoceny velmi kladně a vyvolaly primární zájem, dle lokálních koordinátorů i zástupců KAN by bohužel k větším dopadům byla potřeba vyšší frekvence přednášek a delší trvání projektu. Mnozí neslyšící se s podobnými informacemi (o lidských právech, problematice rovných příležitostí mužů a žen, tlumočení a znakovém jazyku) setkali poprvé v životě, a tak by byla pro větší míru zvnitřnění informací potřeba ještě další a delší intervence tohoto typu. Zároveň byly pro mnoho neslyšících tyto informace velmi nové a v předvedené podobě poměrně hodně koncentrované. Bylo by tedy vhodné uvedená témata ještě více rozdělit a probrat je více do hloubky.	SV
1a) Lidská práva a problematika genderu	dtto	SV
1b) Komunikace prostřednictvím tlumočnicka	dtto	SV
1c) Poučení o kosovském znakovém jazyce	dtto	SV
1d) Přednášky českého neslyšícího experta	Pro valnou většinu kosovských neslyšících byl kontakt s tímto konkrétním expertem prvním kontaktem s neslyšícím expertem z Česka vůbec. Díky jeho limitované odbornosti a způsobilosti pro tuto práci, mnoho kosovských neslyšících tuto zkušenost často generalizovalo na míru odbornosti všech českých neslyšících, což nevrhlo na odbornou úroveň českých neslyšících právě pozitivní dojem. Míra dopadů je (pro českou komunitu neslyšících) vysoká, nicméně ne především pozitivním směrem.	N

Aktivita	Komentář	Dop.
1e) Přednášky pro neslyšící rodiče neslyšících dětí	Jde o další doplňkovou aktivitu. Respondenti si spontánně na tuto aktivitu nevzpomněli. Během doplňkového tazání u kosovského partnera – KAN (konkrétně s Ramadanem Gashim) bylo zjištěno, že na realizaci těchto školení si ani on sám nevzpomíná. Realizátor uvádí, že školení bylo realizováno v Prištině v období 20. – 26. 7. 2011. Dohromady se školení zúčastnilo 73 účastníků. Zástupci kosovského partnera se v KAN nepodařilo najít dokumenty k tomuto školení. Tento rozpor mohl nastat výraznějším časovým odstupem evaluace od realizace projektu. Pro hodnocení se vychází z hodnocení ostatních přednášek místních lektorů a je ovlivněno přítomností uvedeného rozporu a faktem, že o těchto přednáškách žádný z dotazovaných spontánně nehovořil.	SV
2. Tvorba doplňkových materiálů	Vzhledem k velmi nízké míře využívání a dostupnosti příručky je míra dopadu velmi omezená. Je třeba zohlednit také volbu formátu pro efektivní předávání informací. Je otázkou, jestli právě příručka je tou nejvhodnější formou zacílení informací na neslyšící komunitu.	SN
2a) Vytvoření příručky o lid. právech (albánština)	dtto	SN
2b) Vytvoření překladu do KZJ příručky na DVD	dtto s poznámkou: Při hodnocení je opět třeba vzít úvahu samotnou existenci tohoto překladu a potenciální dopad do budoucna, pokud se podaří zajistit jednodušší dostupnost a atraktivitu příručky.	SN
2c) Vytvoření překladu příručky do angličtiny	dtto 3 Jelikož příručka byla určena především pro potřeby české (eventuálně zahraniční) ZRS je otázkou jaká je čtenost a dostupnost této příručky v rámci této cílové skupiny. Přímý dopad na kosovskou neslyšící komunitu je prakticky nulový. V KAN uvedený překlad například vůbec neměli k dispozici.	SN

Aktivita	Komentář	Dop.
3. Podpora lokálních koordinátorů	Fakt, že lokální koordinátoři byli placeni za práci pro lokální klub (za práci, kterou před konáním projektu často vykonávali v mnohem menší míře a především dobrovolně) vyvolala u mnohých z nich intenzivní motivaci pracovat pro lokální centra. Zároveň jim tato možnost placené práce dodala více respektu od jejich rodinných příslušníků a okolí. I lokální koordinátorům se výrazně zvedlo sebevědomí, když zjistili, že jsou schopni pracovat na úkolech spojených s prací v rámci projektu. Dílčí negativní dopady může pak mít ale skutečnost, že finanční ohodnocení bylo pouze dočasné (trvalo po dobu běhu konkrétních projektových aktivit). Bylo ověřeno, že společná práce lokálních koordinátorů a tlumočnicků může vést k dílčím fundraisingovým úspěchům, ke zviditelnění potřeb komunity neslyšících před místními municipalitami a úřady a k započnutí spolupráce s dalšími spolky. Ta spolupráce ale výrazně ustala nebo přestala být udržována z důvodu ukončení projektu, především proto, že lokální koordinátoři za tuto práci nebyli finančně ohodnoceni a především v této práci nebylo možné funkčně pokračovat bez dostupnosti tlumočnicka. Celkově lze konstatovat, že vnější vlivy nepříznivé ekonomické situace v zemi (zejména velmi vysoká nezaměstnanost) nejsou této situaci příznivě nakloněny.	SV
3a) Setkání koordinátorů v Prištině	dtto s doplněním, že toto setkání bylo velmi pozitivně hodnoceno respondenty, především ohledně aspektů empowermentu.	V
3b) Uhrazení nákladů na platy pro lokální koordinátory	dtto 3	SV
3c) Uhrazení nákladů na platy tlumočnicků, kteří spolupracovali s lokálními koordinátory	V rámci tohoto pilotního ověření bylo potvrzeno, že aby práce lokálních koordinátorů mohla být úspěšná, je pro tyto koordinátory naprosto nutná jednoduchá dostupnost tlumočnických služeb. To má přímý dopad na tlumočnický a pochopení důležitosti jejich role.	SV

Mezi nezamýšlené dopady lze poukázat především na to, že:

- a) v době konání projektu byli díky podpoře lokální koordinátoři v klubech daleko častěji a předvídatelně přítomni (včetně realizace doplňkové přednáškové činnosti), což způsobilo, že daleko více místních neslyšících začalo chodit pravidelně do klubu, ať už z důvodů konzultace, eventuálního minimálního využití tlumočnických služeb i ze socializačních důvodů. Kluby byly během projektu mnohem častěji a více otevřeny.
- b) díky omezené odbornosti a způsobilosti přizvaného konkrétního českého neslyšícího experta si mnoho kosovských neslyšících vytvořilo zkreslené představy o odborných kvalitách českých neslyšících.

Zohlednění průřezových principů:

- a) Řádná (demokratická) správa věcí veřejných:

Tyto procesy v cílové komunitě již v základu podpořila intervence Finské asociace neslyšících (podpora založení KAN, volby, stanovy, atd.). Evaluovaný projekt nicméně poskytl novou formu podpory, který umožnila neslyšícím aktivní práci v regionech s cílem lépe se domáhat svých práv. Lokální koordinátoři si mohli v příznivějších podmínkách vyzkoušet ovlivňovat věci veřejné a věnovat se intenzivnější péči o své kluby. Zároveň mohli být pozitivním vzorem pro další neslyšící. Témata přednášek zacílených na členskou základnu (a tedy veřejnost) pak byla zcela v souladu s tímto principem s ohledem na jejich osvětový charakter.

- b) Šetrnost k životnímu prostředí a klimatu:

V rámci projektu byla věnována pozornost rozvoji regionálních center včetně lokální dostupnosti tlumočnických služeb. Poptávka po tlumočnických službách v regionech může zvýšit míru zaměstnatelnosti tlumočnicků i mimo velká města a snížit tak nutnost jejich pravidelného dojíždění. Zároveň se během projektu zvýšila frekvence cestování jak přednášejících směrem do regionálních klubů, tak i cestování lokálních neslyšících z vesnic do svých klubů ve městech. Nicméně, zvýšené cestování a pohyb neslyšících v rámci Kosova za vzdělávacími a socializačními aktivitami má v širším kontextu vliv na pozitivní naplnění cílů celého projektu.

Zároveň je nutno zvážit reálnou nutnost vytvoření a vytištění příručky o lidských právech (500ks) včetně vypálení a rozkopírování jejího překladu na DVD. Lze se domnívat, že elektronická verze obou výstupů umístěná veřejně na internet a dostupná online „na vyžádání“, by byla pravděpodobně šetrnější k životnímu prostředí a klimatu a zároveň ve výsledku do budoucna i dostupnější pro uživatele.

Nicméně ostatní aktivity a procesy projektu nezpůsobily žádné významné a evidentně zbytečné zásadní škodlivé zatížení životního prostředí.

- c) Dodržování lidských práv příjemců včetně rovnosti mužů a žen.

Projekt byl přímo zaměřen na podporu zvyšování povědomí o lidských právech u cílové komunity a zároveň byly zdůrazněny i genderové aspekty tématu. Neslyšící hodnotili právě tyto aspekty přednáškové činnosti jako velmi potřebné.

Nicméně se vyskytl rozpor ohledně časové dotace pro realizaci workshopů zaměřených na problematiku genderu, kdy realizátor (v připomínkách) tvrdí, že: *2 půldenní workshopy o genderu byly realizovány odděleně od 1 denního workshopu o lidských právech. Workshop o genderu tematicky navazoval na workshop o lidských právech a byl uspořádán v kontextu práv žen jako lidských práv.* S tímto je v rozporu tvrzení Kosovského partnera, zastoupeného Ramadanem Gashim (bylo evaluátory speciálně dodatečně ověřováno), který byl osobně přítomen u většiny workshopů, že šlo o 2 a půl až tříhodinové přednášky (podle počtu dotazů návštěvníků) a že téma genderu bylo včleněno jako součást přednášky o lidských právech. Jsou zde dvě rozporuplná tvrzení a není

možno pravdivost těchto tvrzení ověřit. Jisté je, že tematika genderu byla i tak dostatečně přítomna. Nicméně již přítomnost tohoto rozporu vzhledem k tematice genderu mírně ovlivňuje hodnocení míry zohlednění.

Vnější prezentace (vizibilita) v partnerské zemi:

Některé kluby neslyšících mají informaci o tom, že jsou podporováni z České republiky, uvedeny přímo nad hlavními dveřmi. Zároveň byli lokální koordinátoři díky projektu v těsném kontaktu se zástupci místních municipalit, úřadů, aj. Je tedy velká pravděpodobnost, že zde byla sdílena i informace o tom, z jakých finančních prostředků byla jejich přítomnost financována.

Z rozhovoru s Habitem Hajredinim, z kanceláře ministerského předsedy Kosova je zřejmé, že povědomí o českých aktivitách je významné.

Příručka o lidských právech nese jasnou informaci, že byla vytvořena díky podpoře ze strany České republiky.

5 Závěry evaluace

Česká přítomnost v regionu se hodnotí jako pozitivní, a to vzhledem k předchozím diplomatickým i rozvojovým aktivitám ČR v oblasti, vzhledem k potřebnosti intervence k dané cílové skupině, též vzhledem k poměrně malému zájmu o tuto problematiku ze strany jiných organizací a vzhledem k českým zkušenostem v oboru.

Česko má odborný, finanční i organizační potenciál aplikovat projekty rozvojové spolupráce zaměřené na minoritu neslyšících i v dalších partnerských zemích ZRS ČR za splnění podmínky přikládání výrazně větší pozornosti kvalitám a odbornosti přizvaných neslyšících a slyšících expertů.

Dle evaluačních kritérií OECD-DAC, tj. relevance, efektivity (hospodárnosti), efektivnosti (účelnosti), udržitelnosti a dopadů lze shrnout následující:

Aktivita	Relevance	Efektivita	Efektivnost	Udržitelnost	Dopady
1. Přednášková činnost	SV	V	SV	SN	SV
1a) Lidská práva a problematika genderu	SV	SV	SV	SN	SV
1b) Komunikace prostřednictvím tlumočnicka	SV	V	SV	SN	SV
1c) Poučení o Kosovském znakovém jazyce	SV	V	SV	SN	SV
1d) Přednášky českého neslyšícího experta	N	N	N	N	N
1e) Přednášky pro neslyšící rodiče neslyšících dětí.	SV	SV	SV	SN	SV

2. Tvorba doplňkových materiálů	SN	SN	SN	SV	SN
2a) Vytvoření příručky o lid. právech (albánština)	SN	SN	SN	SV	SN
2b) Vytvoření překladu do KZJ příručky na DVD	SV	SN	SN	SV	SN
2c) Vytvoření překladu příručky do angličtiny	SN	SN	SN	SV	SN
3. Podpora lokálních koordinátorů	SV	SV	SV	SN	SV
3a) Setkání koordinátorů v Prištině	V	V	V	V	V
3b) Uhrazení nákladů na platy pro lokální koordinátory	SV	SV	SV	SN	SV
3c) Uhrazení nákladů na platy tlumočnicků, kteří spolupracovali s lokálními koordinátory	SV	SV	SV	SN	SV

Celkové shrnutí	Míra relevance se hodnotí jako Spíše Vysoká	Míra efektivity se hodnotí jako Spíše Vysoká	Míra efektivnosti se hodnotí jako Spíše Vysoká	Míra udržitelnosti se hodnotí jako Spíše Nízká	Míra dopadů se hodnotí jako Spíše Vysoká
------------------------	--	---	---	---	---

Kritérium	Komentář	Hodnocení
Relevance	Potřebnost aktivit vedoucích k informování kosovské komunity neslyšících o lidských právech, tj. spolupráce s tlumočníkem je velmi vysoká. Nicméně frekvence a intenzita těchto přednášek nenaplnovala zcela míru potřebnosti, byť k naplnění cíle částečně přispěla. Vzhledem k povaze předání informací formou příručky (atraktivita), její dostupnosti a především postavení příručky na žebříček priorit potřeb lokální komunity, snižuje celkovou míru relevance. Jako velmi potřebná se jeví podpora koordinátorům a to především ve formě společné práce a podpory tlumočnicků. Nicméně potřebnost tlumočnických služeb (vedoucí ke kvalitnějšímu začlenění do společnosti) je aktuální pro všechny členy kosovské komunity neslyšících, tedy nejen u 11-ti lokálních koordinátorů. Míra potřebnosti přítomnosti konkrétního českého experta je diskutabilní. Hodnocení též zohledňuje fakt, že přednášky přizvaného českého experta a realizace jazykových mutací příručky byly realizovány nad rámec projektu.	Míra relevance se hodnotí jako spíše vysoká
Efektivita	Prostředky alokované na přednáškovou činnost byly velmi efektivně využity (i přes rozpory ohledně ne/spojení přednášek o lidských právech a genderu). Nutnost hradit vytvoření příručky je vzhledem k prioritám a též preferencím ohledně formátu přijímání informací u neslyšící komunity pravděpodobně zbytná. Prostředky na podporu lokálním koordinátorům byly využity velmi efektivně. Nicméně je škoda, že nemohly být využívány déle během konání projektu (byly využívány pouze 9 měsíců). Zároveň je třeba zohlednit, že k tomu, aby lokální koordinátoři mohli využít dané podpory efektivněji, tak by byla potřeba jejich hlubší podpory v oblasti fundraisingu. Zároveň je třeba zohlednit míru odměňování práce projektové koordinátorky, se kterou nebyl spokojený realizátor ani kosovský partner. Prostředky alokované na přítomnost konkrétního českého experta se	Míra efektivity se hodnotí jako spíše vysoká

	jeví jako zbytné. Hodnocení též zohledňuje fakt, že přednášky přizvaného českého experta a realizace jazykových mutací příručky byly realizovány nad rámec projektu.	
Efektivnost	Deklarovaným cílem intervence bylo: „Přispět ke snadnějšímu začlenění sluchově postižených do společnosti.“ Z tohoto pohledu je uvedený cíl intervence poměrně smělý. Kroky, které by vedly k opravdovému začlenění sluchově postižených do společnosti, by musely být dlouhodobého, cíleného a strukturovaného charakteru, včetně (například) zahrnutí podpory rovného přístupu ke vzdělávání (formou bilingvního vzdělávání), jednoduché dostupnosti profesionálních tlumočnických služeb a práce s postoji většinové společnosti, což bylo mimo možnosti evaluovaného projektu. Nicméně lze tvrdit, že projekt k uvedenému cíli v jisté míře přispěl. V rámci limitů evaluovaného projektu se tedy cíle intervence – přispění ke snadnějšímu začlenění sluchově postižených do společnosti – podařilo naplnit pouze částečně a v omezené míře, a to především díky volbě projektových aktivit, které přímo k uvedenému cíli nevedly (aktivity ohledně příručky, přizvání konkrétního českého experta, práce konkrétní projektové koordinátorky), dále díky omezené podpoře (a kontrole) lokálním koordinátorům, zacílení podpory převážně na lokální koordinátory nebo díky omezenému trvání projektu včetně objemu alokovaných prostředků. Nicméně celkově lze hodnotit, že z hlediska naplňování cíle intervence tohoto projektu lze identifikovat projektové aktivity s vyšší mírou efektivnosti (přednášky, podpora lokálním koordinátorům, tlum. služby) jako vhodné pilotní aktivity tohoto typu intervence. Kladnější hodnocení je způsobeno tím, že cílem projektu bylo pouze PŘISPĚT ke snadnějšímu začlenění sluchově postižených do společnosti. I když ke skutečnému začlenění došlo pouze v omezené míře a pro omezenou skupinu osob. Míra přispění konkrétního českého experta k celkovému cíli intervence je nízká. Hodnocení též zohledňuje fakt, že přednášky přizvaného českého experta a realizace jazykových mutací příručky byly realizovány nad rámec projektu.	Míra efektivnosti se hodnotí jako spíše vysoká

Udržitelnost	Přednášková činnost probíhala pouze v omezené míře na to, aby významně změnila chování a myšlení osob směrem k cílům projektu. Frekvence přednáškové osvětové činnosti se po skončení projektu ve všech centrech rapidně snížila, a to včetně frekvence návštěv lokálních center od místních neslyšících (klub je od té doby často zavřen, protože tam nejsou lokální koordinátoři). Lokální koordinátoři po skončení projektu dále vykonávají vedoucí a fundraisingovou činnost, ale opět jen na bázi dobrovolnosti a ve velmi omezené míře - stejně tak jako v době před realizací projektu. Zároveň jsou velmi limitováni ve svých aktivitách (v psaní projektů, žádostí a v komunikaci s municipalitami), protože nemají tlumočnicka, což je klíčové. Po skončení projektu již v lokálních centrech nejsou přítomni tlumočníci znakového jazyka. Aktivita pracovníků lokálních koordinátorů jsou tedy výrazně omezeny ve srovnání s aktivitami v době konání projektu a jejich dopad je minimální. Přesto lze uvést, že projekt umožnil řešení konkrétních problémů některých center (viz fundraisingové úspěchy v kapitole o Efektivnosti, aktivita 3), do budoucna zvýšil povědomí o centrech a komunitě a – pokud bude možné překlenout nedostatek finančních prostředků na tlumočnický – otevřel nové možnosti spolupráce. Vytvoření příručky má sice velkou míru udržitelnosti, nicméně poměrně významně nízkou míru dostupnosti a atraktivitu (ve smyslu formátu předání informací), což limituje míru jejího využití. Hodnocení též zohledňuje fakt, že přednášky přizvaného českého experta a realizace jazykových mutací příručky byly realizovány nad rámec projektu.	Míra udržitelnosti se hodnotí jako spíše nízká.
Dopady	Významné dopady mělo základní a pilotní poučení kosovských neslyšících o lidských právech, ZJ, komunikace prostřednictvím tlumočnicka se pak ukázala jako velmi důležitá. Nicméně pro uskutečnění reálných dopadů, které by významně změnily myšlení a přístup ke správě věcí, je třeba zvýšit intenzitu a frekvenci těchto workshopů. Stejně významný dopad měla podpora lokálním koordinátorům umožňující (v omezené míře) správu klubů a komunikaci s úřady a municipalitami, a to především díky úvodnímu workshopu a následné spolupráci s tlumočnickými. Pro realizaci významnějších dopadů je třeba další podpora lokálním koordinátorům především v oblasti fundraisingu a vedení organizace. Pro významnější dopady je klíčová dostupnost tlumočnicků nejen pro lokální koordinátory, ale i pro všechny členy komunity neslyšících. Omezenější dopady mělo vytvoření příručky včetně jazykových mutací. Negativním dopadem bylo získání negativní zkušenosti s českou neslyšící expertízou mezi kosovskými neslyšícími. Hodnocení též zohledňuje fakt, že přednášky přizvaného českého experta a realizace jazykových mutací příručky byly realizovány nad	Míra dopadů se hodnotí jako spíše vysoká.

	rámec projektu.	
--	-----------------	--

Míra zohlednění průřezových principů:

Průřezový princip	Komentář	Hodnocení
Řádná (demokratická) správa věcí veřejných.	Uskutečnilo se základní a pilotní poučení kosovských neslyšících o lidských právech, ZJ, dále komunikace prostřednictvím tlumočnicka je vnímána velmi pozitivně, ačkoliv omezená míra frekvence a intenzity workshopů nedovolila hlubší porozumění a zvnitřnění informací. Klíčovou aktivitou byla podpora aktivní participace prostřednictvím podpory lokálním koordinátorů umožňující (v omezené míře) správu klubů a komunikaci s úřady a municipalitami a to především díky úvodnímu workshopu a především díky spolupráci s tlumočníky. Pro vyšší míru naplnění tohoto principu je třeba další podpora lokálním koordinátorům především v oblasti fundraisingu a vedení organizace a v rámci dostupnosti tlumočnických služeb. Ve vyšší míře možné aktivní participace všech kosovských neslyšících je třeba zajistit všem dostupné tlumočnické služby.	Míra zohlednění se hodnotí jako vysoká. Patří k hlavním cílům projektu.
Šetrnost k životnímu prostředí a klimatu.	Aktivity a procesy projektu nezpůsobily žádné významné a evidentně zásadně škodlivé zatížení životního prostředí. Pozitivním dopadem byla přítomnost tlumočnicka v regionu, která snížila jeho potřebu cestování. Marginální výjimku je možné zbytné tištění příručky o lidských právech v počtu 500ks.	Míra zohlednění se hodnotí jako spíše vysoká.
Dodržování lidských práv příjemců včetně rovnosti mužů a žen.	Téma dodržování lid. práv včetně rovnosti mužů a žen bylo akcentováno v přednáškové činnosti. Nicméně vznikl rozpor o tom, jestli byly přednášky ke genderu realizovány dohromady v rámci přednášky o lid. právech nebo zvlášť. Během prvotního tázání bylo zjištěno, že tyto dvě přednášky byly sloučeny. Během dalšího doplňkového tázání u kosovského partnera – KAN (konkrétně s Ramadanem Gashim) bylo zjištěno, že na realizaci těchto školení si nevzpomíná. Realizátor uvádí, že školení bylo realizováno v Prištině v období 20 - 26. 7. 2011. Dohromady se školení zúčastnilo 73 účastníků. Zástupci kosovského partnera se v KAN nepodařilo najít dokumenty k tomuto školení. Tento rozpor mohl nastat výraznějším časovým odstupem evaluace od realizace projektu. Vzhledem k tomu, že proběhla pozitivně vnímaná přednášková činnost zaměřená jak na lidská práva, tak i na gender, je toto kritérium hodnoceno pozitivně.	Míra zohlednění se hodnotí jako spíše vysoká. Patří k hlavním cílům projektu.

Projekt měl pozitivní vliv na cílovou komunitu především díky významným dopadům, kdy se i přes krátkodobost projektu a omezenost alokovaných prostředků podařilo prostřednictvím podpory lokálních center (v podobě finanční podpory lokálním koordinátorům a v podobě tlumočnicků) iniciovat zárodky budoucí spolupráce mezi lokálními centry neslyšících a municipalitami, úřady práce a organizacemi sdružujícími lidi s postižením. Zároveň měl projekt poměrně silné rysy empowermentu, především vzhledem k vytváření drobných příkladů dobré praxe, kdy bylo umožněno, aby o sobě rozhodovali zástupci neslyšících komunit sami. Toto bylo hmotně podpořeno i faktem, že lokální centra neslyšících dosáhla dílčích úspěchů na poli fundraisingu, jak již bylo uvedeno výše. Lze se domnívat, že za silnější kontinuálnější metodické a profesionální podpory (a kontroly) lokálních koordinátorů by mohly být výsledky ještě výraznější. Vzhledem k dílčím úspěchům projektu a jeho krátkodobosti jej lze hodnotit jako poměrně zdařilý pilotní projekt.

Zároveň, ačkoliv nejsou k dispozici informace, že by příprava tohoto projektu byla přímo konzultována s Finskou asociací neslyšících (FAN), došlo k několika synergiím: Finský projekt rozvojové spolupráce se nezabývá přímou finanční podporou pracovníků v lokálních centrech – to se stalo aktivitou českého projektu, a zároveň díky finské intervenci došlo k předchozí profesionalizaci kosovských tlumočnicků znakového jazyka, kteří pak díky českému projektu získali (byť na omezenou dobu) další pracovní uplatnění.

Díky delšímu působení České republiky v této lokalitě a v této oblasti a zároveň díky dobrým vazbám pracovníka ZU na místní média a v neposlední řadě díky výrazné vizibilitě předchozích projektů zaměřených na fotografování a dobrou informovaností o českých projektech v rámci kanceláře ministerského předsedy Kosova jsou předpoklady k vnější prezentaci projektů značné. Rovněž protože jsou nedílnou součástí projektu dvě témata významně souznící se dvěma průřezovými principy ZRS ČR (tedy s řádnou správou věcí veřejných a dodržováním lidských práv příjemců včetně rovnosti mužů a žen), lze hovořit o poměrně významném podílu naplňování průřezových principů ZRS ČR.

Mezi aktivity a výstupy projektu, které byly vyhodnoceny jako vhodné pro dosažení cílů intervence, patří především přednášková činnost, ačkoliv množství a především frekvenci přednášek hodnotili respondenti jako nedostatečnou pro naplnění cíle. Dále se jednalo o možnost pro lokální koordinátory poučit se na setkání koordinátorů o analýze potřeb a společně navrhnout možná řešení na lokálních úrovních včetně následné možnosti pro lokální koordinátory si za využití tlumočnicka tuto fundraisingovou práci reálně za finanční odměnu vyzkoušet (a zažít si některé úspěchy). Jmenovaná činnost lokálních koordinátorů byla tak zároveň motivačním vzorem pro ostatní členy komunity. Tato aktivita měla vliv i na místní municipality, úřady a spolky osob s postižením, pro které se touto aktivitou komunita neslyšících zviditelnila a v této oblasti dosáhli i některých drobných úspěchů na poli fundraisingu. Zde je riziková již zmiňovaná nedostatečná metodická a odborná podpora pro lokální koordinátory, kde absence této podpory vedla jen k dílčímu naplnění celkového cíle. Další riziko je ve faktoru, že po ukončení projektu přestali v lokálních centrech pracovat tlumočníci, bez kterých je reálná akceschopnost lokálních koordinátorů (nejenom ve významu nových aktivit ale i udržení stávajících kontaktů a spolupráce) velmi nízká. Dále zde chyběla podpora a kontrola původně slibovaná lokálním projektovým koordinátorem. Zároveň míra podpory „občanské angažovanosti“ byla zacílena pouze na 11 lokálních koordinátorů (vzhledem k dostupnosti tlumočnických služeb) a ostatní „běžní“ neslyšící neměli z realizované intervence (mimo přednášek) jiný přímý benefit. Pozitivním aspektem byla pracovní příležitost pro nově vytrénované tlumočnický, které tato zkušenost motivovala dále pracovat v tomto oboru. Zároveň tlumočníci nebyli přítomni po celou dobu ve všech 11 centrech, což také mohlo ovlivnit míru naplnění cíle. V projektu bylo na této „stálé“ pozici zahrnuto pouze 8 tlumočnicků.

Aktivity a výstupy projektu, které neměly příliš velký vliv na bezprostřední dosažení cíle, byly aktivity především spojené s vytvořením příručky (včetně vytvoření jazykových mutací) o lidských právech. Zde je nutné zohlednit fakt, že 33% neslyšících uvádí schopnost číst v albánštině alespoň jako „střední“. Zejména u ohluchlých v pozdější fázi života, u kterých je často schopnost číst hodnocena jako dobrá, může mít příručka dopad. Překlad příručky do KZJ na DVD byl posléze vytvořen nad rámec původního plánu projektu, aby ti, kteří číst neumějí, se k informacím z příručky mohli dostat.

DVD i příručka zajišťují dostupnost informací pro neslyšící i do budoucna. Nicméně bude třeba zajistit další aktivity vedoucí k zatraktivnění a zlepšení dostupnosti této příručky. Překlad do angličtiny dle realizátora nebyl určen pro neslyšící v Kosovu, ale pro účely české ZRS, pro realizátora a případně další partnery pro plánování dalších výstupů. Na kosovské neslyšící tedy tento překlad příručky neměl přímý dopad, nicméně může být použit pro potřeby české ZRS. Méně pozitivně je též hodnocena přítomnost konkrétního českého neslyšícího experta v projektu, protože míra „expertnosti“, odbornosti, tedy i přínosu zahrnutí do projektu této konkrétní přizvané osoby, je velmi diskutabilní. Nicméně se nejednalo z hlediska projektu o zvláštní aktivitu. Jednalo se o doplňující rozšíření aktivity nad rámec projektu s cílem představit další pohledy a zkušenosti z ČR na problematiku práv neslyšících a jejich naplňování.

Vzhledem k tomu, že se jedná o veřejnou zakázku, je realizátor odpovědný za realizaci daných výstupů, a je na realizátorovi, jak využije dané zdroje. V projektu se objevily aktivity, které byly vytvořeny nad rámec zadávací dokumentace (př. vytvoření jazykových mutací příručky, návštěva českého experta, workshopy pro neslyšící rodiče neslyšících dětí.). Realizátor se mohl rozhodnout tyto aktivity nerealizovat a dané prostředky si ponechat jako vlastní zisk, což se nestalo. Tyto aktivity mají většinou slabší hodnocení, ale je třeba zohlednit, že byly realizovány nad rámec projektu a je třeba ocenit realizátorovu dobrou vůli snažit se doplňkovými aktivitami naplnit cíle projektu, a to i nad rámec svých povinností. V podobných případech dobré vůle realizátora by bylo vhodné detailněji zvažovat priority, které konkrétní aktivity realizovat tak, aby mohly ještě lépe naplňovat cíle projektu.

Mezi další závěry lze uvést, že jelikož je v Kosovu dlouhodobě přítomna Finská asociace neslyšících (FAN), tak zástupci KAN, vyjádřili zástupci Finské asociace neslyšících přání větší míry koordinace a souhry české a finské intervence a to již ve fázi plánování projektů, aby docházelo k větší míře relevance.

Dále by byla vhodná vyšší míra odborné expertízy a hlubší míry vzhledu do problematiky neslyšících ze strany českého realizátora, a to především v rovině plánování projektu i jeho realizace (například v již zmiňovaném přizvání českého neslyšícího experta). Částečně limitovaná míra oborové expertízy (týkající se problematiky neslyšících) českého realizátora je patrna již i z oborových terminologických nedostatků v rámci projektové dokumentace. Zvýšení míry odborné oborové expertízy českého realizátora by výrazně napomohlo ke zkvalitnění daného projektu.

V rámci evaluace se též podařilo zjistit, že bylo velmi důležité dotovat neslyšícím z vesnic dojezdy do lokálních center. Byť jde o velmi drobné eurové položky, tak i tak drobný výdaj jako je náklad na cestu do lokálního centra, může být nepřekonatelnou překážkou.

Celkové zhodnocení projektu vzhledem k matici logického rámce je uveden níže, přičemž *kurzívou je doplněn komentář evaluátorů.*

	Popis projektu (intervenční logika)	Objektivně ověřitelné ukazatele (indikátory)	Zdroje ověření ukazatelů
Záměr	Podpořit integraci sluchově postižených do společnosti <i>Záměr je v naprosté shodě s potřebami cílové skupiny v Kosovu. Vzhledem k míře alokovaných prostředků a době trvání projektu jej není možné za těchto podmínek naplnit bezesbýtku, nicméně je třeba zohlednit, že projekt má k záměru pouze „přispět“.</i>	Usnadněná integrace postižených do společnosti <i>Indikátor je nespécifický a nelze jej de facto naplnit.</i>	Oficiální státní statistiky a projektová zpráva, jiná dokumentace <i>V rámci evaluace: Rozhovory se zástupci KAN, realizované intervence v regionech; dokumentace ad.</i>
Cíle	Přispět ke snadnějšímu začlenění sluchově postižených do společnosti. <i>Tyto cíle se podařilo částečně naplnit prostřednictvím realizovaných workshopů (informování o právech, znakovém jazyce a tlumočnických službách) a podpoře regionálních center (podpora práce lokálních koordinátorů a tlumočnicků) v aktivitách vedoucích k tomuto cíli.</i>	Usnadněná integrace postižených do společnosti <i>Indikátor je nespécifický a nelze jej de facto naplnit.</i>	Projektová zpráva <i>V rámci evaluace: Rozhovory se zástupci KAN, rozhovory s lokálními koordinátory (výčet dosažených úspěchů), rozhovor s jednou tlumočnicí, rozhovory s několika účastníky workshopů. Dokumentace</i>
Výstupy	Zvýšení povědomí o lidských právech mezi postiženými, kvalitnější komunikace s okolní společností – snadnější integrace. <i>Tyto výstupy se podařilo splnit částečně. Spíše bychom je mohli označit za pilotní. Cca 300 neslyšících osob se zúčastnilo přednášek, kdy pro většinu z nich byly tyto informace úplně nové, nicméně 1 přednáška ke každému tématu se jeví spíše jako „uvedení do problematiky“. 11 lokálních koordinátorů dostalo práci tak, aby mohli realizovat regionálně snadnější přístup neslyšících ke službám poskytovaným státem. Místní municipality, úřady a poskytovatelé služeb měli poprvé možnost si uvědomit potřeby neslyšících v jejich regionech. 8 nově vyškolených tlumočnicků (v rámci předchozího finského projektu) dostalo pracovní příležitost, což posloužilo k vyšší motivovanosti v profesi zůstat.</i> <i>Celkově pro plné naplnění výstupu by byla třeba delší a intenzivnější intervence.</i>	Realizované projektové aktivity. <i>Bylo realizováno:</i> a) série workshopů (3-4 v každé z 11 lokalit) b) 11 lokálních koordinátorů dostalo pracovní příležitost c) 8 tlumočnicků dostalo pracovní příležitost d) Proběhlo skupinové setkání lokálních koordinátorů nad analýzou potřeb a kroků nutných k řešení.	Projektová zpráva <i>V rámci evaluace: Rozhovory se zástupci KAN, 5 lokálními koordinátory, 1 tlumočnickem, účastníky workshop; účetní doklady, fotodokumentac; seznam dosažených úspěchů na lokálních úrovních.</i>

Aktivity	1. Pořízení a distribuce potřebného vybavení a materiálu	Nákup a distribuce	Distribuční seznam
	2. Realizace školení / workshopů o občanských právech;	Realizace školení	Program, prezenční listina, fotodokumentace
	3. Realizace kurzů kosovské znakové řeči; <i>Pozn. Šlo o přednášky ohledně kosovského znakového jazyka se zřetelem na lingvistickou analýzu a jazyková práva s ním spojená.</i>	Realizace školení	Program, prezenční listina, fotodokumentace
	4. Realizace školení / workshopů o problematice přístupu k informacím a komunikaci prostřednictvím tlumočníka;	Realizace školení	Program, prezenční listina, fotodokumentace
	5. Realizace školení / workshopů pro ženy o genderové problematice; <i>Pozn. Toto téma bylo včleněno do přednášky o lidských/občanských právech.</i>	Realizace školení	Program, prezenční listina, fotodokumentace
	6. Zorganizování setkání zástupců neslyšících z regionů.	Uskutečněné setkání	Program, prezenční listina, fotodokumentace

Jak již bylo uvedeno výše, evaluátoři se domnívají, že objektivně ověřitelné ukazatele (indikátory) pro „Záměry“ a „Cíle“ v podobě, jak jsou výše stanoveny („Usnadněná integrace postižených do společnosti“), není možné měřit a tedy ani ověřit. V tomto ohledu jsou stanoveny nedostatečně. Nicméně, v širším kontextu byla intervenční logika v pořádku, jen k jejímu naplnění ve větší míře je třeba dlouhodobější a intenzivnější intervence. Především vzhledem k záměru přispět k cíli – „Podpořit integraci sluchově postižených do společnosti“ – by k jeho efektivnějšímu naplnění bylo třeba posílit důraz na aktivity vedoucí k dostupnějšímu poskytování tlumočnických služeb, k přístupu k bilingvnímu vzdělávání a pro vzdělávání dospělých je třeba realizovat častější přednášky vedoucí k uvědomění rovnocennosti ve společnosti, popřípadě navázat spolupráci s jejich rodinami – nabídnout jim výuku základů ZJ a přednášky o komunitě a kultuře neslyšících.

6 Doporučení

A) doporučení k projektové tématice a pokračování ZRS v daném sektoru a zemi

A1) Stavět plán intervence na důkladné znalosti problematiky prostřednictvím důkladného prostudování stávajících výzkumů a dokumentů řešící danou problematiku v regionu a cíleně koordinovat oblasti intervence s aktivitami relevantních donorů v regionu (zejména Finské asociace neslyšících).

Adresát: ČRA, realizátor

Odůvodnění: Aktivita projektu v některých aspektech neprioritizovala potřeby a zkušenosti popsané v dostupných dokumentech (a potvrzené následným výzkumem), které v regionu již provedla Finská asociace neslyšících. Finská asociace neslyšících má velké prokázané zkušenosti a úspěchy v práci v této oblasti a v tomto regionu a které mohou být cennými a přenositelnými i pro realizaci dalších projektů české MZS v jiných lokalitách se zaměřením na neslyšící.

A2) Zvážit delší periodicitu intervence nežli je jeden rok.

Adresát: ČRA, realizátor

Odůvodnění: Z evaluačních rozhovorů vyplynulo (i vzhledem k následnému – tedy momentálně probíhajícímu – projektu), že jednoletá periodičita může být problematická pro dosažení efektu intervence a reálné možnosti zajistit udržitelnost projektu.

A3) Vzhledem k prioritám v daném regionu a oblasti se zaměřit na projekty podporující bilingvní vzdělávání a vzdělávání dospělých neslyšících, dostupnost profesionálních tlumočnických služeb, bezbariérový přístup ke státním institucím a podpora zaměstnanosti

Adresát: ČRA, realizátor

Odůvodnění: Tyto priority identifikovala při rozhovorech většina neslyšících respondentů, zástupce Finské asociace neslyšících a tyto oblasti jsou uvedeny i ve zprávě z výzkumu konaného v roce 2010.

B) doporučením procesního a systémového charakteru s potenciálně obecnou platností v ZRS.

B4) Zvýšení míry odborné expertízy a hlubší míry vhladu do problematiky neslyšících ze strany českého realizátora, a to jak v rovině plánování projektu, tak jeho realizace. Toto zvýšení míry oborové expertízy je možné realizovat například i aktivní spoluprací s v této oblasti opravdu zkušeným neslyšícím odborníkem.

Adresát: ČRA, realizátor

Odůvodnění: V projektu se objevilo několik ne příliš efektivních aktivit a nedostatků terminologického a obsahového charakteru v rámci projektové dokumentace. Přítomnost takového experta v projektu by pomohla predikovat potenciální zbytnost realizace některých realizovaných projektových aktivit, větší senzitivitu k volbě osoby projektového koordinátora a větší senzibilitu k práci a možné nutnosti podpory a kontroly směrem k lokálním koordinátorům. Spolupráce s vhodným neslyšícím expertem s vyšší mírou odbornosti by zároveň mohla napomoci identifikovat jiné potřebné aktivity nebo novým způsobem podpořit stávající aktivity, u kterých by byla efektivnost vyšší.

B5) Věnovat větší míru pozornosti podpoře ve smyslu budování kapacit (capacity building) a kontrole aktivit projektu v partnerské místní organizaci, a to především u takové podpory, která je zacílena na rozvoj a podporu lokálních center a jejich koordinátorů.

Adresát: ČRA, realizátor

Odůvodnění: Bylo zřejmé, že někteří lokální koordinátoři by ke své práci potřebovali ještě dodatečnou podporu, ale součástí projektu nebyly funkční procesy, které by tuto potřebu

identifikovaly. Zároveň se v současné době rozvoji lokálních regionálních center v regionech dále nikdo nevěnuje.

Typ/ úroveň doporučení	Doporučení	Hlavní adresát	Stupeň závažnosti
A) doporučení k projektové tematice a pokračování ZRS v daném sektoru a zemi	A1) Stavět plán intervence na důkladné znalosti problematiky prostřednictvím důkladného prostudování stávajících výzkumů a dokumentů řešící danou problematiku v regionu a cíleně koordinovat oblasti intervence s aktivitami relevantních donorů v regionu (zejména Finské asociace neslyšících).	ČRA, realizátor	1
	A2) Zvážit delší periodicitu intervence nežli je jeden rok.	ČRA, realizátor	2
	A3) Vzhledem k prioritám v daném regionu a oblasti se zaměřit na projekty podporující bilingvální vzdělávání a vzdělávání dospělých neslyšících, dostupnost profesionálních tlumočnických služeb, bezbariérový přístup ke státním institucím a podpora zaměstnanosti	ČRA, realizátor	1
B) doporučením procesního a systémového charakteru s potenciálně obecnou platností v ZRS.	B4) Zvýšení míry odborné expertízy a hlubší míry vzhledu do problematiky neslyšících ze strany českého realizátora, a to jak v rovině plánování projektu, tak jeho realizace. Toto zvýšení míry oborové expertízy je možné realizovat například i aktivní spoluprací s v této oblasti opravdu zkušeným neslyšícím odborníkem.	ČRA, realizátor	1
	B5) Věnovat větší míru pozornosti podpoře ve smyslu budování kapacit (capacity building) a kontrole aktivit projektu v partnerské místní organizaci; a to především u takové podpory, která je zacílena na rozvoj a podporu lokálních center a jejich koordinátorů.	ČRA, realizátor	1

7 Přílohy evaluační zprávy

Příloha 1 - Seznam zkratk

KAN – Kosovská asociace neslyšících
FAN – Finská asociace neslyšících
KZJ – Kosovský znakový jazyk
ZJ – znakový jazyk
MZS – Mezinárodní znakový systém
ČZJ – Český znakový jazyk
ČvT – Člověk v tísni, o. p. s.
ZÚ – český zastupitelský úřad v Prištině
MZV ČR – Ministerstvo zahraničních věcí České republiky
ČRA – Česká rozvojová agentura
ZRS – zahraniční rozvojová spolupráce

Příloha 2 - Seznam prostudovaných dokumentů, příp. též dřívějších evaluačních zpráv v dané tématice a odborné literatury

GIBSON, Liz Scott; SHATRI, Nexhat. *Report from the evaluation of the organizational training and sign language development projects in Kosovo*. May, 2008. (evaluační zpráva)

HEINONEN, Marjo; ARPONEN, Johanna. *FIDIDA's Monitoring Trip to Kosovo and Albania. 11. – 18. 11. 2007. Report for the Ministry for Foreign Affairs of Finland*. 19. 12. 2007. (monitorovací zpráva od Finnish Disabled People's International Development Association)

HOYER, Karin. *Language Vitalization through Language Documentation and Description in the Kosovar Sign Language Community*. IN : Ishara Research Series No. 1. Nijmegen: Ishara Press 2013. ISBN 978-90-8656-000-4 (odborný článek)

Soubor ppt prezantací českého experta Romana Lupoměského, které přednášel v lokálních centrech v Kosovu

Report of the status of Deaf people in Republic of Kosovo. Kosovar Association of the Deaf, Republic of Kosovo, The Finnish association of the Deaf. 2010. (výsledky výzkumu)

The organizational and sign language developing project for the 11 regional Deaf clubs in Kosovo (Kosovo Sept. 2004 – March 2008). Kosovar Association of the Deaf Under the Auspices of the Finnish Association of the Deaf and the Finnish Ministry of Foreign Affairs. May 2008. (závěrečná zpráva projektu)

Příloha 3 - Seznam interview a skupinových diskusí (fokusních skupin) v ČR a partnerské zemi

Česká republika:

- Ondřej Nádvorník - Člověk v tísni, o. p. s., projektový manažer realizátora
- Lucie Nečasová, Ivana Pejic Povolná - Česká rozvojová Agentura
- Jiří Knítl - Bývalý pracovník ČRA
- Janina Hřebíčková - Ministerstvo zahraničních věcí ČR, bývalá velvyslankyně v Kosovu
- Roman Lupoměský - Neslyšící s nadějí o. p. s.

Kosovo:

- Jana Kálmán (zástupce velvyslance), Behar Zoginai (poradce) – český ZÚ v Prištině
- Habit Hajredini - Kancelář ministerského předsedy Kosova, Koordinátor lidských práv ve Vládě Kosovské republiky a ředitel Kanceláře pro dobrou správu věcí veřejných (good governance), lidská práva, rovné příležitosti a genderové otázky
- Natyra Zhjeqi – People in Need (pobočka Člověka v tísni v Kosovu)
- Eliška Slavíková – bývalá vedoucí mise ČvT v Kosovu
- Selman Hoti – Zástupce Kosovské organizace tlumočnicků znakového jazyka
- Ramadan Gashi (board member, deaf community Liaison Officer), Armend Ademi (board member) - Kosovská asociace Neslyšících
- Besnik Krasniqui – ředitel školy pro sluchově postižené v Prizreni
- Klub neslyšících v Prištině (skupinová diskuse): Armend Ademi – předseda, Rina Toprlak – členka rady, Burim Cakaj – místopředseda, Ramadan Gashi – pokladník
- Klub neslyšících v Gjakově (skupinová diskuse): Suender Morina – předseda, Besipe Batalli – členka rady, Besar Haxhismjtu – člen, Hrzir Cikagi – člen, Musli Collaj – člen, Bashkim Batali – člen
- Klub neslyšících v Peji (skupinová diskuse): Xhevdet Ahmetaj – předseda, Gjylbehare Pupovci – tajemnice, Fefanete Ahmetaj – členka rady, Faton Kastrati – člena rady, Bajram Pupovci – člen
- Klub neslyšících v Drenas (skupinová diskuse): Shpend Hoxh – předseda, Nesret Bajram – člen, Hilmi Dervishi – člen
- Klub neslyšících ve Vushtri (skupinová diskuse): Faton Parduzi – předseda, Besim Rpahmani – místopředseda, Sherif Haxhej – člen
- Klub neslyšících v Mitrovici (skupinová diskuse): Burim Tahini – předseda, Zejnepe Sylejmani – člen rady, Valdete Sylejmani – člen rady
- Arttu Liikamaa - International Affairs Unit Finnish Association of the Deaf
- Enver Kurtalani – ředitel KAN (v době evaluační mise byl na dovolené, rozhovor následně proběhl on-line)

Příloha 4 - tabulka vypořádání (zásadních) připomínek referenční skupiny, gestora a realizátora

Připomínka	Komentář
SHRNUTÍ musí viditelně obsahovat souhrnné závěry (stupně) ke všem kritériím DAC	Akceptováno. Doplněno.
Kapitola ZJIŠTĚNÍ versus ZÁVĚRY u jednotlivých evaluačních kritérií: shrnující argumentace a závěrečný výrok ke kritériu (např. „spíše nízká“) patří dle Osnovy EZ do ZÁVĚRŮ.	Akceptováno. Doplněno.
Tamtéž: U některých kritérií postrádáme dostatečnou argumentaci od dílčích zjištění k celkovému závěru - viz např. dílčí připomínka k RELEVANCI/ s. 16	Akceptováno. Doplněno.
TABULKY S HODNOTÍCÍMI VÝROKY – SOUHRNNĚ ZA VÝSTUP: není vždy jasné, proč je přidělen daný stupeň, když průměrný stupeň u aktivit je někdy jiný a když tabulka neobsahuje textový komentář. PŘÍKLADY – relevance, str. 16, „2. Tvorba doplňkových materiálů“ nebo efektivita, „3.Podpora lokálních koordinátorů“	Akceptováno. Doplněno.

Hodnocení PŮSOBENÍ CZ NESLYŠÍCÍHO EXPERTA není dostatečně podloženo zdroji či konkrétními zjištěními – o jaké informace či odborné posouzení je tento silně kritický závěr opřen? (na řadě míst v EZ, např. str. 19, 24, 25)	Akceptováno. Doplněno. V sekci zjištění jsou v oddílu relevance uvedeny důvody, které se pak již dále znovu nevypisují. Důvody ohledně odbornosti jsou vyvozeny na základě použitých ppt prezentací. Důvody ohledně lektorských kvalit jsou již popsány na místě uvedeném výše (a pro přehlednost i níže v této kolonce.) Dalšími dodatečným důvodem je výrazně negativní hodnocení výkonu experta od respondentů, kteří dále mimo jiné zmiňovali nevhodný, netaktní a neprofesionální přístup přednášejícího ve srovnávání míry rozvinutosti ČR a Kosova. V úvodu jsou uvedeny tyto <i>(doplněné)</i> informace vedoucí k danému hodnocení: Hlavním důvodem je především nedostatečná odbornost <i>(hodnoceno především na základě použitých ppt prezentací)</i>, dalšími dílčími důvody pak např. i) jazyk prezentace (2/3 v psané češtině, 1/3 v psané angličtině), ii) způsob prezentace (projevu v MZS nebylo příliš dobře rozumět) iii) nízké lektorské kvality nepřizpůsobující se potřebám účastníků <i>(např. výrazné přetáhnutí délky přednášky – téměř dvojnásobně i přes únavu účastníků)</i>, iv) nedodržení vytyčených témat v průběhu prezentace <i>(přednášející velmi často odbíhal od tématu, že sledování celé prezentace bylo na hranici únosnosti)</i> a v) diskutabilní odborná kvalita obsahu (dle názoru kosovských frekventantů, lokálních koordinátorů, zástupců KAN – <i>hodnoceno na základě rozhovorů i evaluátorů-zde hodnoceno na základě prezentací a rozhovorů</i>).
UDRŽITELNOST – ZÁVĚR NÍZKÁ: v tabulce aktivit opticky převažuje „SN“, navíc u setkání koordinátorů je „V“. Je tedy závěrečný stupeň přiměřený? Pokud je o něm evaluační tým pevně přesvědčen, měl by být vysvětlen argumentací.	Akceptováno. Doplněno.

Navíc: Setkání koordinátorů obdrželo „V“, navzdory tomu slovní komentář „dtto“ jako u spíše nízké podpory lokálním koordinátorům – nepůsobí logicky. Analogicky také u DOPADŮ.	
ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ A KLIMA: Je souhrnný stupeň „N“ přiměřený v situaci, kdy realizátor možná nevyužil všechny příležitosti k šetrnosti (např. zmíněný tisk publikací), na druhou stranu se nedopustil žádného evidentně zbytečného či zásadně škodlivého zatížení ŽP? Obzvláště když je rozumně konstatováno, že zvýšené cestování napomohlo naplňování výstupů.	Akceptováno. Doplněno.
LIDSKÁ PRÁVA/GENDER: Komentář ve zjištěních je značně stručný a neobsahuje žádnou negativní informaci, naopak několik jasně pozitivních. Navíc v závěrech je konstatováno významné přispění k průřezovým principům celkově. Je přesto stupeň „SV“ přiměřený? Pokud ano, bylo by žádoucí konkrétnější vysvětlení, v čem mohl projekt LP/gender naplnit lépe.	Akceptováno. Doplněno. Nicméně se vyskytl rozpor ohledně časové dotace pro realizaci workshopů zaměřených na problematiku genderu, kdy realizátor (v připomínkách) tvrdí, že: <i>2 půldenní workshopy o genderu byly realizovány odděleně od 1 denního workshopu o lidských právech. Workshop o genderu tematicky navazoval na workshop o lidských právech a byl uspořádán v kontextu práv žen jako lidských práv.</i> S tímto je v rozporu tvrzení Kosovského partnera, zastoupeného Ramadanem Gashim (bylo evaluátory speciálně dodatečně ověřováno), který byl osobně přítomen u většiny workshopů, že šlo 2 a půl až tříhodinové přednášky (podle počtu dotazů návštěvníků) a že téma genderu bylo včleněno jako součást přednášky o lidských právech. Jsou zde dvě rozporuplná tvrzení a není možno pravdivost těchto tvrzení ověřit. Nicméně již přítomnost tohoto rozporu vzhledem k tematice genderu mírně ovlivňuje hodnocení míry zohlednění.

VNĚJŠÍ PREZENTACE: žádoucí doplnit informaci o povědomí o projektu v centrálních institucích Kosova, např. na příslušném ministerstvu apod.	Akceptováno. Doplněno.
ZÁVĚRY-LOGFRAME: u ZÁMĚRU nesouhlasíme s předpokladem v komentáři „není možné naplnit beze zbytku“. Máme za to, že (dle respektovaných metodik projektového cyklu) každý projekt má k ZÁMĚRU pouze <u>přispět</u>	Akceptováno. Doplněno.

Připomínky realizátora

Připomínka	Komentář
Včlenění aktivity workshopy o genderu do aktivity přednášky o lidských právech. <i>2 půldenní workshopy o genderu byly realizovány odděleně od 1 denního workshopu o lidských právech. Workshop o genderu tematicky navazoval na workshop o lidských právech a byl uspořádán v kontextu práv žen jako lidských práv.</i>	Akceptováno s výhradami. Doplněno Nicméně se vyskytl rozpor ohledně časové dotace pro realizaci workshopů zaměřených na problematiku genderu, kdy realizátor (v připomínkách) tvrdí, že: <i>2 půldenní workshopy o genderu byly realizovány odděleně od 1 denního workshopu o lidských právech. Workshop o genderu tematicky navazoval na workshop o lidských právech a byl uspořádán v kontextu práv žen jako lidských práv.</i> S tímto je v rozporu tvrzení Kosovského partnera, zastoupeného Ramadanem Gashim (bylo evaluátory speciálně dodatečně ověřováno), který byl osobně přítomen u většiny workshopů, že šlo 2 a půl až tříhodinové přednášky (podle počtu dotazů návštěvníků) a že téma genderu bylo včleněno jako součást přednášky o lidských právech. Jsou zde dvě rozporuplná tvrzení a není možno pravdivost těchto tvrzení ověřit. Nicméně již přítomnost tohoto rozporu vzhledem k tematice genderu mírně ovlivňuje hodnocení míry zohlednění.

Relevance - nedostatečný počet a frekvence workshopů <i>Naplnění cíle stanoveného v projektu je dlouhodobou záležitostí. To však podle nás nesnižuje relevanci uskutečnění daných workshopů alespoň v té míře, jak bylo v projektu možné.</i>	Akceptováno s výhradami. Doplněno
1d) Přednášky českého neslyšícího experta <i>Nejednalo se z hlediska projektu o zvláštní aktivitu. Jednalo se o doplňující rozšíření aktivity 1a) nad rámec projektu s cílem představit další pohledy a zkušenosti z ČR na problematiku práv neslyšících a jejich naplňování. Považujeme tedy za problematické tuto aktivitu vyčlenit a přiřazovat jí nepřiměřený význam při hodnocení veškeré přednáškové činnosti realizované v tomto projektu.</i>	Akceptováno. Doplněno
Opominutí aktivity realizované navíc oproti plánu <i>Navíc oproti původnímu plánu projektu byla realizována série školení pro rodiče neslyšících dětí.</i>	Akceptováno s výhradami. Doplněno Nicméně během doplňkového tázání u kosovského partnera – KAN (konkrétně s Ramadanem Gashim) bylo zjištěno, že na realizaci těchto školení si nevzpomíná. Stejně tak se mu v KAN nepodařilo najít dokumenty k tomuto školení. Respondenti se k tomuto školení spontánně nevyjadřovali. Tento rozpor mohl nastat výraznějším časovým odstupem evaluace od realizace projektu.
2 a) Vytvoření tištěné příručky v albánštině <i>Jak uvádí evaluační zpráva výše, 33 procent neslyšících uvádí schopnost číst v albánštině alespoň jako střední. Zejména u ohluchlých v pozdější fázi života je často schopnost číst dobrá. Proto považujeme příručku v tištěné podobě v nákladu 500 ks za užitečnou.</i>	Akceptováno. Doplněno.

2b) Vytvoření překladu do KZJ příručky na DVD <i>Překlad příručky do KZJ na DVD byl vytvořen nad rámec původního plánu projektu právě proto, aby ti, kteří číst neumějí, se k informacím z příručky mohli dostat. DVD i příručka zajišťují dostupnost informací pro neslyšící i do budoucna.</i>	Akceptováno. Doplněno.
2c) Vytvoření překladu příručky do angličtiny. <i>Překlad samozřejmě nebyl určen pro neslyšící v Kosovu, ale pro účely české ZRS, realizátora a případně dalších partnerů pro plánování dalších výstupů.</i>	Akceptováno. Doplněno.
Efektivita <i>Vzhledem k tomu, že se jedná o veřejnou zakázku, tak realizátor je odpovědný za realizaci daných výstupů, a je na realizátorovi, jak využije dané zdroje. Mělo by se hodnotit, zda dosáhl za danou cenu očekávaných výstupů a případné aktivity realizované navíc. V případě, kde se jedná o aktivity nad rámec zadaných projektových aktivit, tedy ČvT mohl místo realizace dané aktivity si zdroje takto využité ponechat jako vlastní zisk.</i>	Akceptováno. Doplněno.
Shrnutí efektivity <i>Hodnocení je založeno na chybných údajích</i>	Akceptováno. Doplněno.

<i>Hodnocení dosažení cíle, který nebyl stanoven měřitelně, je zde značně subjektivní. Například není jasné, proč aktivita „setkání koordinátorů“ je hodnocena jako vysoce efektivní, přestože se jedná teprve o první krok. Se stejným komentářem je přednášková činnost hodnocena jako spíše nízká.</i> <i>Domníváme se, že cestou by bylo spíše stanovit dodatečně relevantní měřitelné indikátory, a hodnotit míru jejich dosažení. Celou část hodnocení efektivnosti, tedy považujeme za nedostatečně podloženou.</i> <i>Právě skutečnost, že se na místní úrovni podařilo dosáhnout koordinátorům neslyšících naplnění mnohých požadavků na místní samosprávu, některé z nich jsou i dlouhodobé, považujeme za indikátor dosažení cíle „zvýšené integrace neslyšících do společnosti“</i>	Akceptováno s výhradami. Doplněno.
Udržitelnost <i>Zde se z našeho pohledu chybně hodnotí, zda budou aktivity po skončení pokračovat (např. přednášková činnost), a ne nakolik budou pokračovat pozitivní důsledky pro cílovou skupinu.</i> <i>Zde vidíme jako zásadní zejména zvýšené povědomí neslyšících, kteří z projektu benefitovali, o svých právech, znakovém jazyce atd. Informace předávané na školeních jsou k dispozici v příručce, kterou mohou neslyšící nadále využívat. Rovněž zásadní pro hodnocení udržitelnosti jsou dílčí splněné požadavky poboček na samosprávy, z nichž některé mají dlouhodobý přínos.</i> <i>S přístupem a hodnocením tedy nesouhlasíme.</i>	Akceptováno s výhradami. Doplněno.

Příloha 5 – shrnutí zprávy v anglickém jazyce

The evaluated project is one year long project called „Support of the integration of the people with hearing disability into the society, Kosovo“, which was realized during 14 months in a period: 2010-2011. The responsible party of the project was Czech Developing Agency. The implementer was organisation People in Need. Local partner was Kosovar association of the Deaf. Ordering party of the evaluation was Czech ministry of foreign affairs. The evaluator was company Navreme Boheme, s.r.o.

The Evaluated project continuing on previous positive Czech intervention in this thematic field and after the project duration there was realized in 2011 another project with focus on the same target group and furthermore in presence there is another project in the realization period – this project has been planned to finish on December 2013 and aiming support of the sign language interpreting services for Deaf community in Kosovo.

Key project activities:

Presentations for deaf participants in following fields: 1a) Human rights and gender equality 1b) Communication via sign language interpreter 1c) Raising awareness about Kosovar sign language.

Creating of supplementary materials: 2a) Creating of Handbook about human rights (in Albanian) 2b) Translation of the Handbook into Kosovar Sign language 2c) Translation of the Handbook into English.

Support for the local coordinators: 3a) Initial meeting of the coordinators in Pristina, 3b) Financial support for local coordinators in terms of salaries, 3c) Sign language interpreting support to local coordinators in terms of salaries for sign language interpreters.

Key findings related to evaluation assignment:

Criterion	Evaluation (high/almost high/almost low/ low)
Relevance	Almost high
Efficiency	Almost high
Effectiveness	Almost high
Sustainability	Almost low
Impact	Almost high

Due to Czech previous diplomatic and developing activities, according to needs of target group in the Kosovo region, due to the major lack of interest of other subjects about this target group and due to Czech expertise in the field, the Czech intervention in Kosovo is seen as positive.

Czech Republic has an expertise, financial and organizational potential to apply developing projects targeting on deaf minority even in other countries of partners states of developing cooperation, but only in condition of including deaf or hearing expert mastering the field of developing projects focusing Deaf communities.

Positive activities and outputs according OECD-DAC evaluation criterions were identified as: i) support of local coordinators (including involvement of the sign language interpreters) and ii) presentations series.

Negative activities and outputs according OECD-DAC evaluation criterions were identified: i) creating of the Handbook about human rights including language mutations, ii) presence of the person from the area of the Czech Deaf experts, whose expert level was identified as very low and iii) quality

of the work of local project coordinator (compare to expectations of local partners and implementer).

Project has positive and relatively strong impact on the local community (despite limited time and amount of the funding) especially via support for local coordinators (including interpreters). This coordinators have initiated seeds of future cooperation between local deaf centers with local municipalities, local state employment offices and associations of people with disability. This has some empowering effect on community in terms of making decisions and taking actions about themselves. Furthermore this activities targeting on cooperation between local deaf centers and local municipalities creates some successes and examples of good practice. The possibility of the potential of higher results of this activity was limited by lack of further continuous methodological and fundraising support for local deaf coordinators. By wider point of view and according to time and funding, this project can be seen as mostly successful pilot project.

There are two themes focussing on transversal principles of Czech Developing Cooperation (democratic principle and human rights) which both were integral part of the project.

There are some comments to intervention logic of the project. In the project documentation there are mentioned indicators for objectives and goals as „facilitated integration of deaf to the society“. There is no possibility how to measure and verify this claim and therefore the table of logic of intervention has some deficiency. In wider context the intervention logic is sufficient, but for fulfilling the objectives and goals (Support of integration for deaf people into society), there will be need for stronger focus on other activities related to interpreting services, access to good quality bilingual education and adult education for deaf and information and trainings for their hearing families.

Another important conclusion is that in this region, there is for a long period already actively presented Finnish Association of the Deaf, who has been already doing development cooperation focus on deaf people in Kosovo. Representatives from Kosovar Association of the Deaf and representatives of Finnish Deaf Association asking for more coordination and cooperation between Czech, Finish and Kosovar sides on planning of the projects to fix higher degree of relevance.

Members from Kosovar Association of the Deaf suggested higher expertise from the implementer in terms of developing cooperation focusing on Deaf communities. This lack of specific expertise has had the impact for example in an invitation of deaf Czech expert with very low level of expertise and problems with inadequate quality of the work of project coordinator. Due to this limited specific expertise there are some content and terminological imperfections in project documentation as well. Higeher level of expertise is the most required one in planning and realization of the project, too. The gain of specific expertise for the implementer can have very positive impact to reach higher level of relevance in project.

Recommendations:

A) Recommendation to the field of the project and continuing of Foreign Developing Cooperation in this sector and country:

A1) The plan of intervention must be based on detailed knowledge of the field, including study of the documents, research reports, and reports and evaluations reports of other project aiming the same target group in the region and coordinate Czech activities with activities of Finnish association of the Deaf.

Addressee: Czech developing agency, the implementer (Czech rep.)

Degree of urgency: 1

A2) Consider a longer project period than for only one year.

Addressee: Czech Developing Agency, the implementer (Czech rep.)

Degree of urgency: 1

A3) Regarding to priorities in Kosovo, it is recommended to focus on projects and activities supporting bilingual education, adult education, access to sign language, interpreting services, easier access to state services, and support of employment.

Addressee: Czech Developing Agency, the implementer (Czech rep.)

Degree of urgency: 1

B) Recommendation in terms of processes and whole system with general applicability to Foreign Developing Cooperation.

B1) Increasing the level of expertise of Czech implementer in the field of developing cooperation targeting on deaf communities, including the planning and the realization period of the project as well. This expertise raising can be done by active cooperation with experienced deaf person expert.

Addressee: Czech Developing Agency, the implementer (Czech rep.)

Degree of urgency: 1

B2) Focus on more attention for support of capacity building activities and controlling activities within local partner organization with a stress on support on developing and support of the local centers and their coordinators.

Addressee: Czech Developing Agency, the implementer (Czech rep.)

Degree of urgency: 1

Příloha 6 – Strom potřeb a problémů (na základě analýzy dostupných uvedených dokumentů a rozhovorů; není řazeno podle důležitosti!)

A) Oblast vzdělávání:

- podporovat větší množství kvalifikovaných Neslyšících učitelů nebo Neslyšících asistentů učitele (problém je, že systém stávající vzdělávání pro neslyšící neodpovídá potřebám Neslyšící komunity a je tedy velmi málo Neslyšících absolventů středních škol, kteří se mohou hlásit na univerzitu a získat tím zákonnou kvalifikaci pro práci učitele)
- zkvalitnit vysokoškolskou přípravu pedagogů, kteří budou učit neslyšící děti, žáky a studenty (včetně kompetencí ve znakovém jazyce, znalosti a respektu ke komunitě Neslyšících a oborové a pedagogické kvalifikovanosti)
- podpora bilingvního vzdělávání
- podpořit přípravu Neslyšících expertů, kteří budou schopni vyučovat Kosovský znakový jazyk a moci aktivně participovat na realizaci výzkumů Kosovského znakového jazyka.

B) Oblast vzdělávání dospělých

- zvyšovat informovanost dospělých Neslyšících ohledně široké palety témat.

C) Služby

- zvyšovat možnost přístupu ke státním i soukromým službám prostřednictvím znakového jazyka

D) Jazyková bariéra

- zvyšovat počet aktivních profesionálních tlumočnicků (další vzdělávání nových tlumočnicků), požadavky na počty tlumočnicků budou dále narůstat
- vytvářet pracovní příležitosti pro tlumočnický
- zvyšovat expertízu tlumočnicků pro oblast tlumočení ve vzdělávání a obecně oblastem, které ve zvýšení míře využívá populace do 30 let (60% kosovské populace není starší 30 let)

- Zvyšovat dostupnost profesionálních tlumočnických služeb pro Neslyšící
- E) Zaměstnanost
 - podpora Neslyšícím (a zaměstnavatelům) při vstupu na otevřený trh práce
 - zlepšení přístupu Neslyšících k rekvalifikačním kurzům
 - podpora samostatného podnikání Neslyšících
- F) Sociální vyloučení
 - zlepšení přístupu Neslyšících na dávky sociální podpory včetně dávek v nezaměstnanosti
- G) Spojení se se světem Neslyšících
 - identifikace dospělých Neslyšících a včasná identifikace dětských Neslyšících s nabídkou možností podpory a služeb, které nabízí KAN, lokální centra Neslyšících nebo škola pro sluchově postižené v Prizreni
 - Včasná a kontinuální podpora slyšícím rodičům Neslyšících dětí ohledně výuky KZJ, sdílení příkladů dobré praxe, pozitivní motivace a odborného poradenství.
- H) Implementace politik (policies)
 - vymoci implementaci již schválených politik
 - včetně schválení předpisů reflektujících potřeby Neslyšících například v rámci tématu minoritních jazyků.
- I) Capacity building v lokálních centrech
 - kontinuální práce s lokálními koordinátory (na úrovni KAN již poměrně dobře funguje) na:
 - advocacy skills
 - projektovém managementu
 - psaní draftů projektů pro získávání prostředků
 - praktické aspekty vedení organizace
- J) Výzkum, dokumentace a šíření povědomí o Kosovském znakovém jazyce
 - Vznik institutu, na kterém by zkoumal Kosovský znakový jazyk a to především pro účely aplikované lingvistiky (výuce KZJ, aj..) ideálně na vysokoškolské úrovni. Většina rozvinutých států má obdobné pracoviště (v ČR je to například obor Čeština v komunikaci neslyšících na FF UK)
- K) Zvyšování povědomí o Neslyšících mezi slyšící společností
- L) Podpora veřejné participace Neslyšících na rozhodovacích procesech, tj. aby se neodehrávaly na principu „o nás bez nás“

Příloha 7 – Okruhy evaluačních otázek

Potřeby a problémy

- Jaké jsou problémy a potřeby beneficentů?
 - Jaké jsou potřeby (společného) zázemí? Jak často je zázemí využíváno?
 - Jaké jsou materiální potřeby? Jak často je materiál využíván?
 - Jaké jsou finanční potřeby? Co zapříčiňuje a co vyvolává jejich nedostatek?
 - Jaké jsou potřeby vzdělávací? Jak často se vzdělávají?
- Jaké jsou problémy a potřeby stakeholderů?
 - Jaký je přístup k beneficentům? Jak se šíří informace a znalosti?
 - Jaké je místní a regionální zázemí stakeholderů?
 - Jaká je finanční situace stakeholderů (a její výhled, udržitelnost)?

• Jaký je stav z pohledu managementu organizace? • Jaký je stav z pohledu (průběžné) evaluace a řízení kvality? • Jaká je podpora ze strany politik („policy“)? • Jak je reálně implementována politika?
Relevance (Relevance) • Jaké politiky („policy“) byly a jsou v daném kontextu relevantní? • Jak jsou naplňovány a implementovány? • Jaký je jejich dosavadní přínos („co se změnilo“)? • Co se nedaří implementovat a proč? • Které aktivity a výstupy (projektů) byly vhodné pro dosažení cílů intervence? Které ne? • Které byly v průběhu měněny? Proč? • Které byly realizovány jen proto, že byly součástí projektu a ten nešlo změnit? • Které nové aktivity by bylo vhodné zařadit, ale nebyla možnost? Proč? • Které aktivity a výstupy (projektů) byly vhodné pro dosažení dopadu/efektu? Které ne? • Které se s odstupem času osvědčily? • Na které bylo navazováno? (V jakých projektech/iniciativách?)
Efektivnost (Effectiveness) • Do jaké míry bylo dosaženo cílů projektu/intervence? • Které cíle nebyly naplněny? • Které faktory ovlivnily dosažení nebo nedosažení těchto cílů?
Efektivita (Efficiency) • Bylo dosaženo cílů včas a v souladu s harmonogramem? • Jaké postupy (aktivity) by mohly být (časově) efektivnější? • Byly cíle plněny z finančního hlediska (value for money) hospodárně? • Jaké postupy (aktivity) by mohly být finančně hospodárnější? • Byl projekt/intervence realizován nejefektivnějším možným způsobem? • Jaký postup by byl efektivnější?
Dopady (Impact) • K jakým změnám díky projektům došlo? • Jak to lze (interně) prokázat? • Jaký konkrétní vliv měly dílčí aktivity na beneficianty? • Jaká byla očekávání a byla splněna? • Kolik osob bylo (takto) ovlivněno?
Udržitelnost (Sustainability) • Které aktivity pokračovaly/jí i po skončení? V jaké formě a míře? • Jaké je opotřebení dodané techniky? • Co ovlivnilo/ovlivňuje udržitelnost?
Zohlednění průřezových principů • řádná (demokratická) správa věcí veřejných; • šetrnost k životnímu prostředí a klimatu; • dodržování lidských práv příjemců včetně rovnosti mužů a žen.
Vnější prezentace (vizibilita) v partnerské zemi

Příloha 9 – zadávací podmínky (*Terms of Reference*).

Ministerstvo zahraničních věcí
České republiky

Ministry of Foreign Affairs
of the Czech Republic

**Ministerstvo zahraničních věcí ČR
vyhlašuje**

výběrové řízení

na EVALUACI PROJEKTŮ ZAHRANIČNÍ ROZVOJOVÉ SPOLUPRÁCE v KOSOVU

Předmět výběrového řízení

Předmětem výběrového řízení je evaluace projektů **zahraniční rozvojové spolupráce („ZRS“)** ČR v Kosovu, v sektoru sociální infrastruktury a služeb (dle členění OECD-DAC), realizovaného v gesci České rozvojové agentury. Konkrétně se jedná de facto o dva projekty, ovšem řešené formou 1 dotace a 2 veřejných zakázek v následujícím členění:

„Podpora integrace sluchově postižených do společnosti, Kosovo“ (veřejná zakázka)

gestor:	Česká rozvojová agentura
realizátor:	Člověk v tísni, o.p.s.
období realizace:	2010 – 2011
celkové čerpání prostředků ze ZRS ČR:	1,4 mil. Kč

„Podpora integrace zrakově postižených v Kosovu“ (dotace)

gestor:	Česká rozvojová agentura
realizátor:	Člověk v tísni, o.p.s.
období realizace:	2011 – 2012
celkové čerpání prostředků ze ZRS ČR:	5,95 mil. Kč

„Podpora integrace nevidomých a slabozrakých lidí do společnosti II“ (veřejná zakázka)

gestor:	Česká rozvojová agentura
realizátor:	Člověk v tísni, o.p.s.
období realizace:	2012
celkové čerpání prostředků ze ZRS ČR:	0,97 mil. Kč

Hlavní zúčastněné strany

Česká rozvojová agentura („ČRA“) působí od 1. ledna 2008 jako implementační agentura pro plnění úkolů v oblasti ZRS ČR, zejména pro přípravu a realizaci bilaterálních rozvojových projektů. V současné době je v její gesci téměř celá šíře dvoustranných rozvojových projektů velkého rozsahu. ČRA je gestorem hodnoceného projektu.

Ministerstvo zahraničních věcí ČR („MZV“) je v ZRS ČR odpovědné za koncepční řízení rozvojové spolupráce, včetně programování její bilaterální složky a vyhodnocování výsledků (evaluace).

Zastupitelský úřad („ZÚ“) ČR v Prištině zastupuje Českou republiku v Kosovu včetně oblasti rozvojové spolupráce. Konkrétně je úkoly koordinace a monitoringu ZRS pověřen diplomatický pracovník ZÚ.

Realizátoři, partnerské organizace, sdružení konečných příjemců:

Člověk v tísni realizoval hodnocené projekty na základě dotace a veřejných zakázek, poskytnuté resp. zadaných Českou rozvojovou agenturou po výběrových řízeních.

V roli hlavních partnerských organizací projektů působily:

- **Kosovská asociace neslyšících;**
- **Kosovská asociace zrakově postižených;**
- Ministerstvo vzdělání, vědy a technologie Kosova.

Konečnými příjemci (beneficienty) projektů jsou sluchově a zrakově postižení obyvatelé Kosova.

Cíle evaluace, očekávání zadavatele od evaluace:

Hlavním cílem evaluace je získat objektivně podložené závěry využitelné při rozhodování MZV ve spolupráci s ČRA o budoucím zaměření ZRS ČR v Kosovu. Dále zadavatel očekává informace pro rozhodování o realizaci projektů podobného typu také v dalších partnerských zemích ZRS ČR.

Závěry z evaluace mají poskytnout zadavateli vyhodnocení každého jednotlivého projektu z hlediska mezinárodně uznávaných evaluačních kritérií OECD-DAC, tj. **relevance, efektivitu (hospodárnosti), efektivnosti (účelnosti), udržitelnosti a dopadů**. Stručné definice těchto kritérií dle OECD-DAC jsou následující:

Relevance – míra, ve které rozvojová intervence odpovídá potřebám, prioritám a koncepcím cílové skupiny, partnerské (přijímající) země a dárcovské země.

Efektivita – poměřuje vstupy a výstupy intervence ve smyslu finanční a časové hospodárnosti, neboli míra využívání nejméně nákladných zdrojů k dosažení potřebných výsledků.

Efektivnost – míra dosažení cílů rozvojové intervence.

Udržitelnost – míra, resp. pravděpodobnost, pokračování pozitivních důsledků projektu pro cílovou skupinu po ukončení aktivit a financování ze strany donora/ realizátora.

Dopady – pozitivní i negativní, přímé i nepřímé a zamýšlené i nezamýšlené důsledky rozvojové intervence pro cílovou skupinu a v partnerské zemi obecně; u kritéria dopadů se musí evaluace důkladně zabývat také vnějšími vlivy prostředí, ve kterém byl projekt realizován.

Kromě kritérií OECD-DAC evaluace posoudí hodnocené projekty také z hlediska jejich **vnější prezentace (vizibility) v partnerské zemi** a z hlediska uplatnění **průřezových principů ZRS ČR**, kterými jsou:

- řádná (demokratická) správa věcí veřejných;
- šetrnost k životnímu prostředí a klimatu;
- dodržování lidských práv příjemců včetně rovnosti mužů a žen.

Naplnění průřezových principů v praxi lze ilustrovat jako využívání příležitostí, které se v kontextu projektu vyskytují, a vyvarování se pro ZRS ČR nežádoucích situací. Evaluátoři by měli zejména posoudit:

- zda a jak průřezové principy (resp. některý z nich) **přímo souvisí se sektorovým zaměřením**

hodnoceného projektu;

- zda a jak zadavatel a/nebo realizátor zohlednili průřezové principy **při formulaci projektu (mainstreaming)**;
- zda a jak realizátor zohlednil průřezové principy **při realizaci projektu**;
- zda realizátor během přípravy a realizace projektu (resp. zadavatel během formulace projektu) v rámci snahy o zohlednění průřezových principů narazil na **protichůdné cíle, zájmy či hodnoty na straně příjemců projektu/partnerské země a jak tuto situaci řešil**.

Evaluační tým by tedy měl ke zmíněným aspektům vnímavě sbírat údaje a zjistit postoje konečných příjemců projektu (resp. i dalších relevantních osob). **U zjišťování názorů, pocitů a zkušeností cílové skupiny je důležité věnovat zvláštní pozornost zahrnutí jejích zranitelných členů** (zpravidla žen, příslušníků rasových, etnických nebo náboženských menšin, starších osob). Ze získaných informací by měl učinit celkový **závěr, do jaké míry hodnocený projekt u jednotlivých průřezových principů využil existující příležitosti a vyvaroval se nežádoucích situací**.

Od evaluačního týmu zadavatel očekává také komplexní **posouzení intervenční logiky** hodnoceného projektu, vč. analýzy klíčových předpokladů a rizik pro dosažení cílů (bez ohledu na jejich dřívější pojmenování či nepojmenování ze strany realizátora či gestora). Pokud by evaluační tým shledal intervenční logiku v projektové dokumentaci za neúplně či nepřesně definovanou, je očekáváno provedení tzv. **rekonstrukce intervenční logiky** jako součást prací na této evaluaci.

Doporučení adresovaná evaluačním týmem MZV, ČRA, realizátorovi či jinému aktéru ZRS, mají být zaměřena primárně na možné návaznosti na hodnocený projekt při plánování další ZRS v Kosovu. Může však jít také o doporučení procesní k danému typu projektu. Zadavatel je připraven ve zprávě obdržet i poučení širšího charakteru (*lessons learned*) pro řízení a realizaci ZRS, případně poučení pro řízení procesu evaluace, pokud jsou tato poučení dostatečně relevantní a využitelná také pro ZRS v jiných zemích a sektorech.

Spolu se zadavatelem bude na průběh evaluace dohlížet v poradenské roli také **referenční skupina**, složená ze zástupců MZV – odboru rozvojové spolupráce a humanitární pomoci („MZV-ORS“), MZV – odboru států jižní a jihovýchodní Evropy („MZV-OJVE“), Ministerstva práce a sociálních věcí a ZÚ Priština. Komunikaci mezi evaluačním týmem a referenční skupinou bude zprostředkovávat zástupce MZV-ORS. Členové referenční skupiny budou mít právo připomínkovat zprávy odevzdané evaluačním týmem (viz níže).

Výstupy požadované zadavatelem, termíny:

- Zadavatel požaduje po evaluačním týmu odevzdání jedné **průběžné zprávy** a dvou **závěrečných evaluačních zpráv** (1. zpráva za problematiku sluchově postižených, 2. zpráva za problematiku zrakově postižených).
- Průběžná zpráva detailně rozpracovává metodologii hodnocení, popisuje okruhy otázek a hypotéz formulovaných na základě studia dokumentů a rozhovorů vedených v ČR, které mají být ověřeny na misi v partnerské zemi. Zpráva dále obsahuje harmonogram mise do partnerské země vč. plánu setkání, rozhovorů, fokusních skupin, pozorování, odborných měření, dotazníkových šetření, apod.
- Průběžná zpráva musí být odevzdána zadavateli v listinné (svázané) podobě i elektronické podobě, a sice **nejpozději 5 pracovních dnů před odjezdem týmu na evaluační misi** do partnerské země.
- Podoba závěrečné evaluační zprávy se musí řídit **osnovou evaluační zprávy ZRS ČR**; délka textu max. 25 stran A4 (bez příloh), manažerské shrnutí v délce max. 4 strany A4.
- Evaluační zpráva je vyžadována v českém jazyce (s anglickým shrnutím, viz také osnova v příloze). Pokud se vybraný dodavatel rozhodne zpracovat zprávu také v anglickém jazyce (např. z důvodu způsobu práce mezinárodního týmu, ve prospěch komunikace se

zúčastněnými organizacemi v partnerské zemi apod.), zadavatel je na tuto variantu připraven, pouze očekává domluvu na postupu prací v době podpisu smlouvy. Zůstává každopádně odpovědností dodavatele, aby termíny stanovené v tomto zadání nebyly zpracováním dvou jazykových verzí překročeny a aby česká verze zprávy neutrpěla na kvalitě či úplnosti.

- Závěrečné evaluační zprávy je nutné odevzdat zadavateli v listinné podobě v 1 svázaném výtisku i v elektronické podobě na CD.
- **Pracovní verze závěrečných evaluačních zpráv** musí být odevzdány zadavateli k připomínkám do **12. srpna 2013**. Zadavatel shromáždí připomínky od referenční skupiny a předá tyto zpracovateli, který je povinen obsahové připomínky písemně vypořádat (tzn. zapracovat do textu zprávy, nebo se zdůvodněním odmítnout, v každém případě písemnou formou). Pokud je k zaslání připomínek vyzván také realizátor projektu, evaluační tým se musí zabývat i jeho podněty.
- Zadavatel od týmu očekává **představení evaluačních zpráv**, tj. zejména hlavních závěrů a doporučení, na prezentaci s diskusí uspořádané ze strany MZV-ORS. Termín prezentace bude stanoven po vzájemné dohodě v dostatečném časovém předstihu (předpokládáno je září 2013). Evaluační tým zašle vizuální osnovu prezentace (powerpoint) předem zadavateli k odsouhlasení.
- **Finální verze evaluačních zpráv**, včetně přehledu o způsobu zohlednění jak písemných připomínek referenční skupiny, gestora a realizátora, tak případně dalších podnětů z osobní prezentace zprávy, musí být odevzdána zadavateli do **10. října 2013**.

Další upřesnění:

- Zkoumání výsledků projektu v partnerské (neboli přijímající) zemi formou evaluační mise je povinnou součástí procesu vyhodnocení. **Minimální délka výzkumu** v partnerské zemi, věnovaná **jednomu projektu**, je **5 dnů** - v závislosti na charakteru projektu, jeho geografickém rozptřeni (1 lokalita versus vyšší počet navzájem vzdálených lokalit), podmínkách místní dopravy po partnerské zemi, počtu relevantních úřadů, apod. Zejména se však odvíjí od metod zvolených evaluačním týmem.
- Předpokládá se, že v průběhu vyhodnocení zpracovatel povede rozhovory se zástupci MZV, ČRA, ZÚ Priština, realizátorem projektu; se zástupci konečných příjemců a partnerských organizací realizátora v Kosovu; dále s představiteli tamější státní správy a samosprávy (a s dalšími respondenty dle potřeby).
- Od evaluátorů se očekává také detailní konzultace se ZÚ Priština. Evaluační tým se může na zastupitelský úřad obrátit se žádostí o logistickou podporu nebo s žádostí o zprostředkování rozhovorů na ministerstvech ad. úřadech partnerské země; měl by však asistence ZÚ využívat jen v míře nezbytně nutné.
- MZV evaluačnímu týmu doporučuje, aby těžiště svých zjištění, závěrů a doporučení začal písemně formulovat ještě na misi v partnerské zemi. Dále dává ke zvážení, zda evaluační tým uspořádá na závěr své mise debriefink pro zúčastněné strany (relevantní úřady partnerské země, zástupce příjemců projektu, místní implementační partnery a realizátora, ZÚ Priština apod.), na kterém lze závěry a doporučení otestovat v diskusi s těmito zainteresovanými aktéry a získat první zpětnou vazbu.

Podmínky vyhodnocení:

Evaluaci může provést

- a) tým složený z více fyzických osob (z nichž jedna působí jako vedoucí týmu s odpovědností za celý výstup vůči zadavateli);
- b) právnická osoba disponující adekvátním týmem expertů (z nichž jeden působí jako vedoucí týmu zajišťující komunikaci se zadavatelem).

Zadavatel považuje za optimální tým složený ze **2-3 osob, tj. hlavního evaluátora** s odpovědností za celý proces vyhodnocení a odevzdání dohodnutých zpráv, jehož odbornost spočívá zejména v metodách evaluace; **experta na tematiku sluchově a/nebo zrakově postižených osob, resp. sociální služby pro takové skupiny obyvatel**; a případně též **kosovského experta** (nebo juniorního člena týmu) s důkladnou znalostí místního prostředí.

Členové evaluačního týmu musí splňovat všechny níže uvedené **podmínky nezávislosti** současně (podmínky platí pro všechny projekty zahrnuté do této evaluace). Splnění nezávislosti potvrzují čestným prohlášením odevzdaným zadavateli evaluace při podpisu smlouvy. Podmínky nezávislosti jsou definovány takto:

Žádný z členů evaluačního týmu se nepodílel na přípravě, výběru či realizaci hodnoceného projektu v jakékoli fázi. Nepodílel se ani na přípravě projektového návrhu, který s hodnoceným projektem soutěžil ve výběrovém řízení.

Žádný z členů evaluačního týmu není zaměstnancem gestora, ani jím nebyl v období přípravy a implementace hodnoceného projektu; nepůsobí jako zaměstnanec či externí spolupracovník realizátora, ani nepůsobil v období přípravy a implementace hodnoceného projektu.

Hlavní evaluátor, kromě výše definovaných podmínek, se nepodílel na realizaci projektů zahraniční rozvojové spolupráce ČR ani v zemi hodnoceného projektu, ani v sektoru hodnoceného projektu, a sice u obou podmínek v roce předcházejícím evaluaci, v roce dané evaluace, ani se nebude podílet v roce následujícím.

Nabídky účastníků řízení musí obsahovat:

- **metodologický přístup** evaluačního týmu, vč. plánu prací (tzn. konkrétně popsaná metodologie, navržená specificky pro předmětnou evaluaci ZRS v Kosovu);
- závazně definovaný **počet dnů na evaluační misi v partnerské zemi** (nezahrnující dny příjezdu a odjezdu ze země);
- **složení evaluačního týmu**, tj. počet, jména a specializace odborníků, kteří se na evaluaci budou podílet, a to včetně **jednoznačného stanovení jejich účasti na misi, popř. na části mise** (jaké části, kolik dnů); a včetně jejich plánovaných rolí při vypracování evaluační zprávy;
- **životopisy expertů** tvořících evaluační tým, s uvedením konkrétních údajů k vzdělání a zkušenostem relevantním pro předmětnou evaluaci;
- **čestné prohlášení** o splnění kvalifikačních předpokladů (viz níže);
- **nabídkovou cenu**, uvedenou bez i včetně DPH (resp. u neplátců DPH uvedenou jako jediná cena opatřená prohlášením předkladatele o tom, že není plátcem DPH). Zadavatel předpokládá hodnotu zakázky v **orientačním rozmezí 280 000 – 340 000 Kč bez DPH**.
- závazně vyplněnou **tabulku výpočtu nákladů na evaluaci. Diety** (stravné) v tabulce, rozpočtované na osobu a počet dnů v zahraničí, musejí odpovídat příslušným českým předpisům.

Dovolujeme si upozornit předkladatele, že MZV v roli zadavatele bude před proplacením odměny požadovat vyúčtování objektivně prokazatelných nákladů (např. skutečně vynaložených výdajů na letenky, ubytování v partnerské zemi, apod.). Budou-li některé tyto náklady ve skutečnosti nižší než rozpočtované v nabídce předložené do výběrového řízení, zadavatel o tento rozdíl sníží konečnou odměnu oproti nabídkové ceně vítězného předkladatele.

Nabídky mohou být podávány v jazyce českém, slovenském nebo anglickém. Nabídky v jiných jazycích nebudou akceptovány.

Vyhlášení výběrového řízení a příjem přihlášek:

Výběrové řízení je veřejně vyhlášeno dne 17.5. 2013. Vaše návrhy zasílejte doporučeně (nebo doručte osobně) v písemné i elektronické formě na následující adresu:

Ministerstvo zahraničních věcí ČR

Odbor rozvojové spolupráce a humanitární pomoci

Loretánské náměstí 5

118 00 Praha 1

Příjem přihlášek končí dne **3.6. 2013 ve 14 hod.** Návrhy zaslané jiným způsobem (např. faxem nebo e-mailem), doručené na jiné adresy nebo obdržené po termínu uzávěrky nebudou přijaty.

Žádost se podává v obálce označené:

- názvem výběrového řízení;
- plným jménem (názvem) žadatele a adresou;
- textem „**NEOTVÍRAT**“.

Vyhodnocení nabídek:

Došlé nabídky budou zpracovány pověřeným administrátorem, který prověří kvalifikační kritéria, a poté předány hodnotící komisi, která je posoudí a na základě hodnotících kritérií vybere vítěznou nabídku. Výsledek výběru hodnotící komise bude zveřejněn cca do dne 21.6. 2013 na webových stránkách zadavatele.

Kvalifikační předpoklady (pozor - před podpisem smlouvy musí předkladatel být schopen jejich splnění prokázat s pomocí dokumentů/ potvrzení):

- ukončené vysokoškolské vzdělání - u vedoucího evaluačního týmu;
- minimálně 4 roky pracovních zkušeností - u vedoucího evaluačního týmu;
- dokončená participace na alespoň jedné evaluaci (ve smyslu komplexního vyhodnocení výsledků) projektu, programu či podobné intervence – u kteréhokoli člena evaluačního týmu;
- absolvované alespoň jedno školení nebo vysokoškolský předmět k evaluaci; nebo k řízení projektového/ programového cyklu (*project cycle management*); nebo k řízení orientovanému na výsledky (*results-based management*) – u kteréhokoli člena evaluačního týmu.

Hodnotící kritéria (0-100 bodů celkem):

- odborná kvalita, konkrétnost zpracování a proveditelnost předložené **metodologie** evaluace, vč. postupu prací a rozdělení úkolů v evaluačním týmu: **0-30 bodů**

Maximum bodů náleží takové metodologii, která stanoví jak teoretický rámec navržených metod a jejich limitů, tak konkrétně rozpracuje kombinaci evaluačních kritérií OECD/DAC a navržených metod – zpravidla do podoby evaluačních otázek, způsobu zjišťování a triangulace údajů apod. Dále optimální metodologie stanoví též harmonogram prací, vč. přibližného programu mise do partnerské rozvojové země, a rozdělení úkolů mezi jednotlivé členy evaluačního týmu; přičemž tyto postupy jsou navrženy realisticky.

- rozsah předchozích zkušeností členů týmu z **rozvojových nebo transformujících se zemí**, zejména z **jihovýchodní a východní Evropy**; a zkušeností členů týmu v oblasti rozvojové spolupráce: **0-10 bodů**

Maximum bodů náleží evaluačnímu týmu, jehož členové dohromady mohou prokazatelně nabídnout rozsáhlé zkušenosti jak z pracovního, výzkumného nebo podobného pobytu v rozvojových nebo transformujících se zemích, a to včetně některé ze zemí jihovýchodní nebo východní Evropy (mimo členské státy EU); tak z rozvojové spolupráce jako činnosti a součástí zahraniční politiky, tj. např. plánování, implementace, monitoringu či vyhodnocování konkrétních projektů, širších programů pomoci, práce v koncepční či výzkumné rovině ZRS apod. Zkušenost přímo z Kosova je výhodou.

- míra odbornosti a předchozích zkušeností týmu v tematice **sluchově a/nebo zrakově postižených osob, resp. sociálních službách** pro znevýhodněné skupiny obyvatel obecněji: **0-20 bodů**

Maximum bodů náleží evaluačnímu týmu, jehož členové dohromady disponují komplexní odborností právě v tematice sluchově či zrakově postižených osob, resp. přístupů jejich začleňování do většinové společnosti a sociálních služeb jim poskytovaných. Odbornost je zde chápána jako kombinace teoretického vzdělání a pracovních zkušeností. Má-li tým předkladatele odbornost v příbuzných oblastech sociálních služeb a začleňování do většinové společnosti ve vazbě na jiné potřebné skupiny obyvatel, obdrží nabídka část bodů dle hloubky, šíře a přenositelnosti znalostí.

- nabídková cena (porovnávány jsou ceny bez DPH): **0-40 bodů**

Osoba pověřená pro věcná jednání v rámci výběrového řízení:

Mgr. Milan Konrád

Odbor rozvojové spolupráce a humanitární pomoci MZV

tel.: 224 18 2720

e-mail: milan_konrad@mzv.cz

Přílohy:

tabulka nákladů na evaluaci pro výpočet nabídkové ceny (povinná součást nabídky)

závazná osnova evaluační zprávy ZRS ČR (verze r. 2013)

vybrané dokumenty k hodnocenému(-ým) projektu(-ům)